

Ξανά το ερώτημα: Στρουκτουραλισμός ή διαλεκτική;

Οι αλλαγές στην επιστημονική γνώση είναι τόσο θεαματικές –και στη λεπτομέρειά τους τόσο σύνθετες– που αν στεκόμασταν στην επικαιρότητα επιφανειακά δεν θα μπορούσαμε να αντιληφθούμε τη συνολική του διάσταση. Αν όμως προσπαθήσουμε να χαράξουμε την καμπύλη που ενώνει τα διαφορετικά σημεία –ή τα σύνολα των σημείων– τα οποία κατακτήθηκαν κατά τη διάρκεια των δύο ή τριών τελευταίων δεκαετιών, τότε η έννοιά τους δεν είναι πια αμφιλεγόμενη: Βρισκόμαστε μπροστά στην άνοδο του υλισμού ως προς την επιστημονική απεικόνιση του κόσμου.

Ακόμα και στα μέσα του αιώνα, από τη θεωρία της δημιουργίας στην αστρονομία ή στην ανθρωπολογία μέχρι τον ψυχολογισμό στις επιστήμες του ανθρώπου, περνώντας από τον βιταλισμό στη βιολογία, ο αντικειμενικός ιδεαλισμός διεκδικούσε δυναμικά επιστημονικό χώρο από τον υλισμό. Με αυτή τη μορφή ο ιδεαλισμός γνώρισε μέσα σε 30 χρόνια ιστορικές υποχωρήσεις. Οι βιολόγοι, για παράδειγμα, ανέτρεψαν τις αντιλήψεις που υποστήριζαν την κυριαρχία της ζωής επί της ύλης. Όπως έγραφε ο Fr Jacob στο τέλος του έργου του *Η λογική του όντος*: «Αυτό που μας έδειξε η βιολογία είναι ότι δεν υπάρχει μεταφυσική οντότητα που κρύβεται πίσω από τη λέξη ζωή. Η δύναμη του συναθροίζομαι, του παράγω δομές αυξημένης συνθετότητας ακόμα και του αναπαράγομαι ανήκει στα στοιχεία που αποτελούν την ύλη». Παρουσιάζοντας πρόσφατα στο έργο *Ιστορία και Αρχαιολογία* μία σύνθεση σύγχρονων γνώσεων πάνω στις διαδικασίες που γέννησαν το ανθρώπινο είδος, ο Henri Tintant διαπραγματεύεται αυτή την εξέλιξη κατά τρόπο απόλυτα υλικό. Στο ίδιο θέμα το βιβλίο του Jean-Pierre Changeux *Ο νευρωνικός άνθρωπος* παρουσιάζεται ως το δυνατό σημείο του σύγχρονου υλισμού, στο μέτρο που οι περιοχές του Πνεύματος συγκροτούσαν την ισχυρή θέση του ιδεαλισμού.

Ένα συντονισμένο κίνημα προς τον υλισμό

Θέτοντας μία προμετωπίδα του Επίκουρου ως τίτλο ενός κεφαλαίου του βιβλίου

* Ο Lucien Sève είναι φιλόσοφος.

του που εκθέτει τις πιο θεαματικές πληροφορίες πάνω στις πρόσφατες γνώσεις μας για τα «νοητικά αντικείμενα», ο συγγραφέας γράφει συμπεραίνοντας: «Πρέπει να λέμε ότι η συνείδηση “αναδύεται” απ’ όλα αυτά; Ναι, αν εκλάβουμε τη λέξη “αναδύεται” με την πιο γήινη εκδοχή της, όπως λέμε ότι το παγόβουνο αναδύεται από το νερό. Αλλά μας αρκεί να πούμε ότι η συνείδηση είναι αυτό το σύστημα των ρυθμίσεων σε λειτουργία; Ο άνθρωπος δεν έχει από εδώ και πέρα τίποτα να κάνει με το “Πνεύμα” του αρκεί να είναι ένας νευρωνικός Άνθρωπος». Με άλλα λόγια δεν υπάρχει μια μεταφυσική οντότητα που κρύβεται πίσω από τη λέξη συνείδηση, όπως ούτε πίσω από τη λέξη ζωή. «Έφτασα σε έναν υλισμό καθαρό και απλό», εξηγεί ο Jean-Pierre Changeux σε μία συνέντευξή του στην εφημερίδα *La Croix*. Και στον δημοσιογράφο που του απαντά: «Συγγνώμη γι’ αυτό που θα σας πω, αλλά το ωραίο σας βιβλίο με έκανε να στεναχωρηθώ», τον ρωτάει με αίσθηση χιούμορ: «Μήπως το βιβλίο μου σας έκανε να στεναχωρηθείτε γιατί βάζει σε δοκιμασία τις πεποιθήσεις σας;» Τελικά το κίνημα που λαμβάνει χώρα μπροστά στα μάτια μας στις ανθρωπιστικές επιστήμες συναρτάται όλο και περισσότερο με τον υλισμό των φυσικών επιστημών, όπως μας δείχνει η παρατήρηση των Ilya Prigogine και Isabelle Stengers στο έργο τους *Η νέα συμμαχία*: «Αξίζει να προσεχθεί ότι οι πιο καθοριστικές απαιτήσεις στην υιοθέτηση της νέας εννοιολογικής αντίληψης που μόλις περιγράψαμε είναι αυτές που συχνά συνδέονται με τον “υλισμό”: το να αντιλαμβάνεσαι τη φύση με τέτοιο τρόπο ώστε να μην υπάρχει τίποτα το παράλογο στο να παραδέχεσαι ότι αυτή μας δημιούργησε».

Αυτό το κίνημα, συντονισμένο στην κατεύθυνση του υλισμού, έχει μεγάλη εμβέλεια. Θα σημειώνα ένα από τα διδάγματα που δεν είναι αδιάφορο την εποχή της εκατονταετίας του μαρξισμού: ενώ στη δεκαετία του ’50 αρκετοί από αυτούς που παρήγαγαν ιδέες αντιμετώπιζαν με βλέμμα οίκτου το «μεταφυσικό υλισμό» του μαρξισμού, που υποτίθεται ότι φανερωνόταν ως πρωτόγονη ιδεολογία, σήμερα είναι ακριβώς αυτός ο ολοκληρωμένος υλισμός, που κάποτε είχε αποδοκιμαστεί τόσο, ο οποίος παρουσιάζεται όλο και περισσότερο ως η μοναδική αναπαράσταση του κόσμου που αντιστοιχεί στην επιστημονική προσέγγιση. Ενώ τον παρουσίαζαν ως απόδειξη της ατελούς ανάπτυξης του μαρξισμού, ξεπερασμένη πλέον είναι η αντιυλιστική πίστη/άποψη. Αλλά η αναμφισβήτητη επιστημονική προσφορά του υλισμού –εκτός βεβαίως από τις κοινωνικές επιστήμες όπου η αμφισβήτηση του ιστορικού υλισμού είναι λυσσαλέα– εντοπίζεται στους τομείς στους οποίους αναπτύσσει την αυτοκριτική του: στους τομείς της επιστημολογικής του προσέγγισης –όπου ωριμάζει μία σοβαρή ερμηνεία ανάμεσα στον μαρξισμό και τον νεοθετικισμό– και σε αυτούς που αποτελούν και το αντικείμενο του παρόντος άρθρου, της λογικής του συνάρθρωσης.

Με αυτή την οπτική, όσον αφορά την παρουσίαση του κόσμου, ο σύγχρονος υλισμός πρέπει να καταστήσει παντού αντιληπτό το πέρασμα από τα αντιστρεπτά φαι-

νόμωνα στα μη αντιστρέψιμα, από τους γενικούς νόμους στις παράδοξες/μοναδικές τροχιές, από τις προσδιορισμένες συμμετρίες στις αβέβαιες-αμφίβολες λογικές. Αρχής γενομένης από τις κλασικές γνώσεις που κόβουν το πραγματικό/την πραγματικότητα σε διαδοχικά επίπεδα πολυπλοκότητας –από το φυσικό στο χημικό, στο βιολογικό, στο κοινωνικό και στο ψυχικό–, η επιστημονικότητα που είναι σε διαρκή κίνηση ενδιαφέρεται όλο και περισσότερο για πράγματα και προτσές μοναδικά, στα οποία βλέπουμε να ανασυντίθενται αφαιρέσεις αναλυτικές στους κόλπους των συγκεκριμένων ιστοριών του ατομικού: επιστήμες του Κόσμου και της Γης, της εξέλιξης των ζωντανών μορφών, της ιστορίας των κοινωνικών σχηματισμών, της βιογραφίας των ανθρώπων. Σε έναν υλισμό που είναι παραδοσιακά δεμένος με την επαναληπτικότητα των γενικών φαινομένων πρέπει να συνδέσουμε έναν υλισμό ακόμα λειψά σκιαγραφημένο, της μη επαναλαμβανόμενης μοναδικότητας, αναζητώντας την πιο πρόσφορη λογική για να τον σκεφτούμε.

Η υλιστική διαλεκτική στην ημερήσια διάταξη

Χωρίς να το διακινδυνεύουμε, μπορούμε να προβλέψουμε ότι αυτό το θέμα θα βρεθεί τα επόμενα χρόνια στο κέντρο των θεωρητικών προβληματισμών. Στην πραγματικότητα είναι ήδη. Αυτό το επισήμαναν για παράδειγμα οι Ilya Prigogine και Isabelle Stengers στο έργο τους *Η νέα συμμαχία*. Συνοψίζοντας στο βιβλίο τους τα αποτελέσματα της θερμοδυναμικής, σκεπτόμενοι τις μη αντιστρέψιμες διαδικασίες που μας υποχρεώνουν να αναγνωρίσουμε «την αστάθεια της φύσης» και να επεξεργαστούμε/διαμορφώσουμε «την επιστήμη των αναταράξεων, των εξελίξεων που διχάζουν» σε μία ιστορία «που δεν μπορεί πια ποτέ να περιορισθεί στη μονότονη απλότητα ενός μοναδικού χρόνου», έγραφαν: «Στο μακροσκοπικό αλλά και στο μικροσκοπικό επίπεδο οι επιστήμες της φύσης απελευθερώθηκαν από μία στενή αντίληψη της αντικειμενικής πραγματικότητας, που νόμιζε ότι έπρεπε να αρνηθεί για λόγους αρχής την πρωτοτυπία και την ποικιλία στο όνομα ενός νόμου αμετάβλητου». Έτσι το ερώτημα που «κατακυριεύει/βασανίζει» τις επιστήμες και τη φιλοσοφία είναι αυτό «της σχέσης ανάμεσα στο είναι και στο γίγνεσθαι, ανάμεσα στη μονιμότητα και την αλλαγή». Είναι εντυπωσιακό ότι πλέον συναντούμε σε όλα τα πεδία των γνώσεων αυτή την «κυριαρχία/εμμονή».

Παρομοίως, ο H. Tintant γράφει στη μελέτη του πάνω στην *anthropogenèse*: «Το κύριο στην εξέλιξη είναι το ότι είναι μία ιστορία απρόβλεπτη, που αποτελείται από ασυνήθη γεγονότα, μοναδικά, που δεν θα ξαναδημιουργηθούν ποτέ για δεύτερη φορά κατά τον ίδιο τρόπο». Ο ενημερωμένος για τις τρέχουσες εξελίξεις στις επιστημονικές γνώσεις αναγνώστης θα διευρύνει από μόνος του τον κατάλογο των αντίστοιχων παραδειγμάτων.

Η γενική άνοδος ενός υλισμού επικεντρωμένου στη σχέση ανάμεσα στο είναι και στο γίνεσθαι, στη μετάβαση από την αφηρημένη γενίκευση στη συγκεκριμένη ιστορία, θέτει δυναμικά στην ημερήσια διάταξη τη μορφή της θεωρητικής σκέψης που γεννήθηκε ακριβώς από τη γενική συνειδητοποίηση αυτών των προβλημάτων: η διαλεκτική και με μεγαλύτερη ακρίβεια, αν λάβουμε υπόψη τη σύγχρονη καμπύλη της γνώσης, η υλιστική διαλεκτική, όπως προκύπτει από την ανατροπή της ιδεαλιστικής διαλεκτικής του Hegel και όπως διαμορφώθηκε τελικά από τους Marx και Engels τη στιγμή που αντιλαμβάνονταν τον εαυτό τους –οι πρώτοι με τρόπο ριζοσπαστικό– ότι δεν υπάρχει μεταφυσική οντότητα που κρύβεται πίσω από τη λέξη ιστορία. Λογικά θα έπρεπε, δηλαδή, κατά συνέπεια σήμερα να συμμεριστούμε αυτό που ο H. Lefebvre ονομάζει «επιστροφή της διαλεκτικής», τη γενικευμένη, δηλαδή, άνθηση των μορφών του διαλεκτικού υλισμού. Και πράγματι η προσφορά του επιστημονικού υλισμού στην αποτελεσματικότητα της γνώσης είναι συχνά αυτή των διαλεκτικών βημάτων. Έτσι, είναι ενδεικτικό ότι ένα σοβαρό βιβλίο όπως *Η λογική του όντος* υιοθετεί τόσο πολύ αυτή την προσέγγιση και χρησιμοποιεί πολύ συχνά ιδέες σαν αυτές της αντίθεσης, της άρνησης, της ποιοτικής αλλαγής. Αλλά δεν είναι λιγότερο ενδεικτικό. Όπως είναι το ίδιο ενδεικτικό ότι το ευρετήριο των περιεχομένων, αν και πολύ λεπτομερειακό, δεν αναφέρεται σε αυτές ούτε καν στη λέξη διαλεκτική.

Η υποχώρηση της διαλεκτικής προς τον στρουκτουραλισμό

Οι Ilya Prigogine και Isabelle Stengers στο έργο τους *Η νέα συμμαχία* αναφέρονται πολλαπλά στο ενδιαφέρον γεγονός ότι «η κατάσταση μας, με ένα συγκεκριμένο τρόπο, είναι ανάλογη με αυτή από την οποία προήλθε ο διαλεκτικός υλισμός». Αλλά τελικά η έρευνά τους δεν προσανατολίζεται με την ορθή λογική προς τη διαλεκτική: οι προσανατολισμοί αυτού του βιβλίου «παντρεύονται» με τις διάφορες κληρονομίες των διαφορετικών ρευμάτων του πολιτιστικού κύματος που χαρακτηρίζεται ως «στρουκτουραλισμός» όσον αφορά «τις επιστημολογικές βάσεις του Foucault» ή τις «γνωστικές δομές» του Piaget και πολύ περισσότερο του στρουκτουραλισμού «στατιστικού ή μοριακού (A. Molès, Cl. Lévi-Strauss, J. Lacan, R. Jacobs)» που «παρουσιάζει μία εντυπωσιακή ομοιότητα-συγγένεια με τον προχωρημένο μεγάλο θετικισμό των χρόνων του 1900». Ο ίδιος ο J.P. Changeux, τη στιγμή των συμπερασμάτων όσον αφορά «το γενικό θέμα της σταθερότητας στον χρόνο των γεγονότων ή των πολιτιστικών και βιολογικών αντικειμένων» που όμως έχουν μία λειτουργική ιστορία, φαίνεται να επιμένει στην ανάλυση με όρους δομής, όπως παρουσιάζονται σε ένα κείμενο του Ritchie του 1936: «Η έννοια της δομής παρουσιάζεται όταν εξετάζουμε τον οργανισμό σε μία χρονική στιγμή αφηρημένη. Η

αφηρημένη έννοια ισχύει γιατί στο εσωτερικό της ιστορίας των οργανισμών υπάρχουν γεγονότα σχετικά σταθερά που δεν αλλάζουν πολύ και αυτά ονομάζονται δομή. Αντίθετα, υπάρχουν γεγονότα ασταθή και αυτά ονομάζονται λειτουργία. Τελικά ο διαχωρισμός είναι ποσοτικός και αναφέρεται στην κλίμακα του χρόνου που χρησιμοποιούμε».

Για λόγους που σε πρώτη ανάγνωση φαίνονται αινιγματικοί, η έννοια –αν και ολοφάνερα άνιση όσον αφορά τις επιστημονικές οπτικές που υιοθετούνται– του πώς αντιλαμβανόμαστε την αλλαγή και όχι την απλή συντήρηση, την ανάπτυξη και όχι την απλή λειτουργία, φαίνεται λοιπόν ότι υποχωρεί από τη διαλεκτική προς τον στρουκτουραλισμό, δηλαδή παράδοξα προς μία λογική αντίληψη στην οποία γενικά συμφωνούμε να αναγνωρίζουμε ότι καθιστά προβληματικές και την αλλαγή και την ανάπτυξη. Υπ’ αυτή την έννοια δεν μπορούμε να αγνοήσουμε την εμπειριστωμένη συνεισφορά του καινούργιου βιβλίου του Lévi- Strauss *Το απομακρυσμένο βλέμμα*, που αναζωπυρώνει τα αποτελέσματα των δυο τόμων της *Δομικής ανθρωπολογίας*. Γιατί η φιλοσοφία που για μία ακόμη φορά απορρέει από *Το απομακρυσμένο βλέμμα* είναι ότι η λογική των επιστημών της εποχής μας είναι προς τη μεριά της δομικής προσέγγισης: Ο στρουκτουραλισμός θα έτεινε «προς τη μοναδική μορφή του υλισμού, τη συμβατή με τους σημερινούς προσανατολισμούς της επιστημονικής γνώσης. Τίποτα δεν θα μπορούσε να βρίσκεται πιο μακριά από τον Hegel». Επαναλαμβάνοντας με επιμονή ότι «δεν υπάρχει τίποτα κοινό με την παράδοση του Hegel σε μία παρόμοια αντίληψη», διακρίνουμε βεβαίως την απάντηση του Cl. Lévi-Strauss σε αυτούς που τον κατηγορούσαν ότι αντικατέστησε θεωρητικά δημιουργήματα με εμπειρικές έρευνες του πραγματικού, αλλά προφανώς η επαναβεβαίωση ότι η αληθινή επιστημονική σκέψη είναι αναλυτική και όχι διαλεκτική –αν και η λέξη διαλεκτική σπάνια εμφανίζεται στα γραπτά του– είναι ένας σχεδόν υποτυπώδης ορισμός μιας εντελώς στρουκτουραλιστικής θεώρησης των «δυναδικών αντιθέσεων».

Βλέπουμε λοιπόν, στα χρόνια του '80, να προμηνύεται, προς στιγμινή αθρόυβα, ένα είδος δεύτερου γύρου της μεγάλης αντιπαράθεσης των χρόνων του '60: στρουκτουραλισμός ή διαλεκτική; Αντιπαράθεση που ξεπεράστηκε από το σοκ των γεγονότων του '80, τη στιγμή μάλιστα που ετίθετο σε πρώτο πλάνο ένα βασικό ερώτημα: Μήπως η ορθότητα της στρουκτουραλιστικής προσέγγισης για να σκεφτούμε τις σχέσεις του ταυτόχρονου (του συγχρονισμού) κατακτήθηκε με τίμημα την αδυναμία να σκεφτούμε αληθινά τις σχέσεις της διαδοχικότητας (τη διαχρονικότητα); Γιατί είτε προσεγγίζει την ιστορική εξέλιξη ως εσωτερική υλοποίηση της δομής που τείνει να ισορροπήσει –και καθιστά ακατανόητο το συνεχώς ανανεούμενο άνοιγμα προς το εξωτερικό– είτε αντιμετωπίζει την ιστορική εξέλιξη ως διάσπαση της δομής που δέχεται πιέσεις εξωτερικές πάνω από τα όρια της αντοχής της – και καθιστά ακατανόητη την εσωτερική λογική της ιστορικής μετάβασης ανάμε-

σα σε διαδοχικές μορφές. Γι' αυτό τον λόγο η επιστροφή στον στρουκτουραλισμό της επιστημονικής σκέψης, στην οποία σήμερα κυριαρχούν οι μη αντιστρέψιμες εξελίξεις και οι μοναδικές ιστορίες, φαίνεται να χάνει σε πειστικότητα και να μην έχει κατά τη γνώμη μου καμία τύχη να γίνει πιστευτή. Κατά βάθος, είναι πολύ λογικό να σκεφτούμε ότι αν υπήρχε η αντίληψη ότι ο διαλεκτικός υλισμός είναι επιστημονικά βιώσιμος, προς αυτόν θα έπρεπε να στραφούμε. Αλλά δεν είναι αυτή η περίπτωση. Αν ο στρουκτουραλισμός ήταν χθες εξαιρετικά φλύαρος, η διαλεκτική σήμερα δεν εμφανίζεται αρκετά εύγλωττη. Αυτή τη στιγμή των ερωτημάτων και των πιθανών αναδιπλώσεων της επιστημονικής σκέψης είναι σημαντικό να μάθουμε κατά κύριο λόγο αν ο διαλεκτικός υλισμός είναι τόσο λίγο λάλος γιατί δεν έχει τι να πει ή γιατί δεν τον αφήνουν να μιλήσει.

Μία «εγκράτεια/νηστεία που διαρκεί»

Γιατί η διαλεκτική είναι καταφανώς λιγότερο παρούσα στη σύγχρονη γαλλική σκέψη από τον υλισμό; Προφανώς δεν είναι δυνατόν να μπούμε σε μία λεπτομερή ιστορική έρευνα αυτού του θέματος, σχετικά με το οποίο εξάλλου οι εργασίες πάνω στην ιστορία των ιδεών στη Γαλλία έχουν σημειώσει μέχρι σήμερα μεγάλη έλλειψη ενδιαφέροντος. Στηριζόμενος στη δική μου προσωπική μελέτη που διαρκεί πολλά χρόνια, θα έλεγα μόνο ότι πηγή αυτού του γεγονότος είναι η ιστορία ενός δράματος ή ακόμα και η ιστορία ενός εγκλήματος, τουλάχιστον όσον αφορά τα μισά του προηγούμενου αιώνα. Η γαλλική σκέψη ασχολήθηκε με τη διαλεκτική με αρκετή καθυστέρηση και αρκετά πιο δειλά σε σύγκριση με τη γερμανική σκέψη. Εντούτοις, η γαλλική σκέψη, μπαίνοντας στην εποχή των επιστημονικών ανοιγμάτων και των πολιτικών επαναστάσεων, έφτασε στη διαλεκτική τόσο λόγω δικής της αλλαγής – ξαναδιαβάζοντας για παράδειγμα Guizot ή Michelet– όσο και λόγω της προερχόμενης από τον ενγκελιανισμό αφομοίωσης. Αλλά η γαλλική δεξιά, τρομοκρατημένη από την άνοδο του σοσιαλισμού κατά τη διάρκεια των γεγονότων του Ιουνίου του 1948, και έχοντας συνειδητοποιήσει απόλυτα τι διακυβεύονταν στη διάρκεια της δεύτερης αυτοκρατορίας, δολοφόνησε πολιτικά τη διαλεκτική, λίγο πριν δολοφονήσει και τους κομμουνάρους. Στη συνέχεια, μία ρεπουμπλικάνικη αριστερά με δυσανεξία στον υλισμό και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μία σοσιαλιστική αριστερά με δυσανεξία στον μαρξισμό εμπόδισαν με ποικίλους τρόπους την αναγέννηση μιας αυθεντικής διαλεκτικής σκέψης. Μόνο στα χρόνια του '30 και πολύ περισσότερο λίγο μετά τον δεύτερο πόλεμο μπόρεσαν να αναδειχθούν τα θέματα της διαλεκτικής σε χώρες όπως η Αγγλία, η Γερμανία ή η Ιταλία, με μεγάλη καθυστέρηση και σε ένα κλίμα αληθινού εξοστρακισμού όσον αφορά τον διαλεκτικό υλισμό. Αυτός ο εξοστρακισμός της διαλεκτικής, που υποχωρεί στις αρχές του '50, γίνεται

όλο και πιο αποτελεσματικός: αποκομμένη από τις πηγές της, φυλακισμένη με τα δεσμά του σταλινικού δογματισμού, αποδεχόμενη τους παραλογισμούς της προλεταριακής επιστήμης, η μαρξιστική διαλεκτική φαίνεται να απολαμβάνει την παράδοσή της στο κριτικό ροκάνισμα των ποντικιών. Τα εφήμερα πάθη για τις διαλεκτικές που φθείρονται από τον πνευματισμό, τον υπαρξισμό ή τον υπερεμπειρισμό δεν διαρκούν καθόλου και μέχρι τη στιγμή που ανακοινώνεται ο θάνατος του Μαρξ η διαλεκτική έχει γενικά αποσυρθεί για μία ακόμη φορά από την ημερήσια διάταξη.

Από τότε ο αποκλεισμός της διαλεκτικής δεν έχει πια ανάγκη να υιοθετεί μορφές θεωρητικής διάκρισης: ο στρουκτουραλισμός του Lévi-Strauss κάνει την εμφάνισή του στα χρόνια του '60 ως εύκολος επιστημονικός νικητής της διαλεκτικής του Sartre και ο logicisme του νεοθετικισμού στα χρόνια του '70 διαλύει-αποτελείώνει τη διαλεκτική του Αλτουσέρ. Ενδεικτικό αυτής της άποψης είναι το γεγονός της δημοσίευσης το 1970 του σημαντικού βιβλίου του Robert Blanché με τον τίτλο *Η λογική και η ιστορία της από τον Αριστοτέλη στον Ράσελ*, όπου σε αυτό το μεγάλο σε μέγεθος έργο το όνομα του Μαρξ δεν εμφανίζεται καθόλου, ενώ 15 αράδες αφιερώνονται στον Hegel για να σημειώσει ότι: «οι ιστορικοί της λογικής, σε περίπτωση που δεν επιθυμούν να την αποσιωπήσουν, την κρίνουν αυστηρά ως παράκαμψη της λογικής» – με αποτέλεσμα ο αναγνώστης να μην έχει ανάγκη να γνωρίζει κάτι γι' αυτόν. Δύο χρόνια αργότερα, ο Père Dubarle και ο André Doz, σε ένα βιβλίο αφιερωμένο εξ ολοκλήρου στην εξέταση του αν η διαλεκτική μπορεί να παρεξηγηθεί, με τον τίτλο *Λογική και διαλεκτική*, αφιερώνουν μόνο 3 σελίδες εντελώς επιφανειακές και απόλυτα πολεμικές στη μαρξιστική διαλεκτική (αντιμετωπίζοντάς την κατά τον ίδιο τρόπο με τη θεολογική διαλεκτική...) και ταυτίζουν, χωρίς κόμπλεξ, τη διαλεκτική και τη λογική του Hegel για να καταλήξουν στο συμπέρασμα: «να κηρύξουν, σε σχέση με τη λέξη διαλεκτική, την πρακτική μιας νηστείας μεγάλης διάρκειας».

Τούτο συντέλεσε στο να εισακουσθεί η παραπάνω ευχή για περισσότερο από μία δεκαετία – κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, μέσα σε ένα απόλυτο μποϊκοτάζ, καρποφόρησε η προσπάθεια των Γάλλων κομμουνιστών, αρχής γενημένης από τις αρχές του '60, στο να ξανασκαφθούν την υλιστική διαλεκτική σε συνάρτηση με το σύγχρονο κίνημα των γνώσεων καθώς και με την επεξεργασία μιας στρατηγικής προσαρμοσμένης στην απαίτηση της δημοκρατικής πορείας προς ένα σοσιαλισμό από μόνο του δημοκρατικά ενταγμένο στις συνθήκες της Γαλλίας του σήμερα. Αυτοί που διαβάζουν και ακούν το ξέρουν: Ζούμε στην εποχή όπου η μαρξιστική διαλεκτική εμπλουτίζεται σοβαρά προχωρώντας πέρα από τις επεξεργασίες του '20 και του '30, αν και αυτές σηματοδεύτηκαν από τη συνεισφορά ενός Lévine, ενός Lucas, ενός Gramsci. Αλλά η φωνή αυτής της διαλεκτικής καλύφθηκε απόλυτα από τη μιντιακή τελετουργία της κηδείας του Μαρξ. Με αποτέλεσμα μία εντε-

λώς παράδοξη συγκυρία: μία βουβή διαλεκτική πρακτική κυριαρχεί σχεδόν παντού στην επεξεργασία της γνώσης, ενώ η θεωρητική συνείδηση της διαλεκτικής περιορίζεται σε ένα ακραίο σημείο της επιστημονικής γαλλικής κοινότητας. Αυτή η μη αναγνώριση οδηγεί τη μεγάλη μάζα των ερευνητών, αν και νοιάζονται για την πρακτική τους, στο να προσανατολιστούν προς ένα στρουκτουραλισμό που σε πολλά σημεία είναι αντίθετος με αυτήν, δηλαδή γυρνούν την πλάτη τους στο πρόβλημα των αντικειμενικών λογικών του πραγματικού και στρέφονται προς το πρόβλημα των τυπικών χρήσεων του λογικού υπολογισμού.

Η διαλεκτική αρνείται τη μηχανιστική αντίληψη;

Ας δείξουμε με μερικά παραδείγματα τις αρνητικές επιπτώσεις που η άρνηση της υλιστικής διαλεκτικής έχει προκαλέσει: Στο έργο τους *Η νέα συμμαχία*, οι Prigogine και Stengers προσεγγίζουν με πολλούς τρόπους το πρόβλημα της υλιστικής διαλεκτικής: «έχουμε περιγράψει μία φύση την οποία χαρακτηρίζουμε ιστορική, άξια δημιουργίας και καινοτομίας», γράφουν, «αλλά εδώ και πολύ καιρό ήταν ο Μαρξ και ο Ένγκελς, με μεγαλύτερη λεπτομέρεια, που επιβεβαίωσαν την ιδέα μιας ιστορίας της φύσης ως αναπόσπαστο μέρος της υλιστικής αντίληψης». Θυμίζοντας έτσι το διάβημα του Ένγκελς στη *Διαλεκτική της φύσης* που χαρακτηρίζεται από τρεις βασικές, για την εποχή του, ανακαλύψεις της επιστήμης: τη μετατροπή της ενέργειας, την οργάνωση των όντων σε κύτταρα, την εξέλιξη των ειδών, δηλώνουν: «από αυτή την ανανέωση της επιστήμης ο Ένγκελς κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η μηχανιστική αντίληψη πέθανε και ότι τίποτα, στην ιστορία της φύσης και των ανθρώπινων κοινωνιών, δεν αντιτίθεται στην έρευνα των γενικών νόμων της ιστορικής ανάπτυξης, δηλαδή των νόμων της διαλεκτικής». Αλλά προσθέτουν: «Σήμερα γνωρίζουμε ότι οι ανακαλύψεις στις επιστήμες της φύσης κατά τον 19ο αιώνα δεν αρκούν για να αλλάξουν τις βασικές αρχές αυτών των επιστημών». Έτσι ο διαλεκτικός υλισμός βλέπει τον εαυτό του να «αντιμετωπίζει αυτή τη μεγάλη δυσκολία: Ποιες είναι οι σχέσεις ανάμεσα στους γενικούς νόμους της διαλεκτικής και τους επίσης παγκόσμιους νόμους της μηχανιστικής αντίληψης; Αυτοί οι τελευταίοι νόμοι σταματούν να εφαρμόζονται από ένα συγκεκριμένο σημείο και πέρα γιατί είναι λανθασμένοι ή γιατί είναι ατελείς; Πώς, και εδώ ξαναγυρνούμε στην ερώτησή μας, συνδέεται ο κόσμος των προτσές και ο κόσμος των συγκεκριμένων διαδρομών;» Σε αυτή την ερώτηση, η μαρξιστική διαλεκτική δεν θα ήξερε να δώσει συνολικά τη σωστή απάντηση. Βέβαια, σημειώνουν οι συγγραφείς, όπως για τους μαρξιστές, «οι νόμοι της μηχανιστικής ήταν για μας ένα εμπόδιο, αλλά εμείς δεν τους χαρακτηρίσαμε λάθος λόγω άλλων παγκόσμιων νόμων διαφορετικού είδους. Αντίθετα, αν και είχαμε ανακαλύψει τα όρια των εφαρμογών τους, διαφυλάξαμε τη ση-

μαντικότητα του χαρακτήρα τους, και συνιστούν για μας τεχνική αναφορά απαραίτητη για να περιγράψουμε και να ορίσουμε τον τομέα όπου δεν επαρκούν πια για να ορίσουν την κίνηση».

Αλλά που οι Prigogine και Stengers βρήκαν ότι για τον Ένγκελς και γενικότερα για τους μαρξιστές οι νόμοι της μηχανιστικής θεωρούνται λάθος και ότι θα έπρεπε η διαλεκτική να τους αντικαταστήσει από τους δικούς της; Δεν υπάρχει κανένα ίχνος ενός παρόμοιου εξτρεμισμού στη *Διαλεκτική της φύσης*. Ο Ένγκελς σ' αυτό το έργο του φαίνεται να ασχολείται κυρίως με το να αποδείξει ότι «η φύση είναι επίσης κάτι που εξελίσσεται μέσα στην ιστορία και ότι έχει την ιστορία της στον χρόνο», ενώ παλαιότερα «δεν υπολογίζαμε παρά την επέκταση στον χώρο» – και χωρίς αμφιβολία η προσπάθεια του πρωτοπόρου στο να αναγνωριστεί αυτή η τόσο επαναστατική ιδέα μιας φύσης ιστορικής, τον οδήγησε σε μιας μορφής μονομέρεια, αναπόφευκτη σε παρόμοιες περιστάσεις. Αλλά ποτέ, μάλιστα πόρρω απέχει της αντίληψής του, δεν διακήρυξε το τέλος της μηχανιστικής προς όφελος της διαλεκτικής. Σε κείμενο στο οποίο συζητάει κατά τον πιο ευθύ τρόπο «τη μηχανική αντίληψη της φύσης» γράφει αντίθετα: «Σε κάθε κίνηση, συμπεριλαμβανομένης και της μηχανικής, της μετακίνησης μέσα στο διάστημα μικρότερων ή μεγαλύτερων τμημάτων ύλης, το πρώτο, αλλά μόνο το πρώτο, καθήκον της επιστήμης είναι να αναγνωρίζει αυτή την κίνηση. Εντούτοις, αυτή η μηχανική κίνηση δεν εξαντλεί καθόλου την κίνηση γενικά». Αυτό που ο Ένγκελς αναμφίβολα αμφισβητεί είναι μόνο τον «απόλυτο περιορισμό» στη μηχανική που «στενεύει αδικαιολόγητα» το επιστημονικό πεδίο. Στο *Ludwig Feuerbach* αμφισβητεί ακριβώς κατά τον ίδιο τρόπο «αυτή την αποκλειστική εφαρμογή του μηχανικού μοντέλου σε φαινόμενα χημικής και οργανικής φύσης στα οποία οι μηχανικοί νόμοι μπορεί να εφαρμόζονται επίσης αλλά περνούν σε δεύτερη μοίρα από νόμους ανώτερης τάξης». Επίσης, όλο το έργο του Μαξ στο *Κεφάλαιο*, που ξεκινάει με τη μελέτη των μηχανισμών και των νόμων της λειτουργίας του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής για να περάσει στο προτσές και τους νόμους της ιστορικής ανάπτυξης, τεκμηριώνεται παρόμοια.

Αν το σχόλιο των Prigogine και Stengers όσον αφορά τους Ένγκελς και Μαξ ήταν ανακριβές, τότε το σχόλιό τους όσον αφορά τον σύγχρονο προσανατολισμό των Γάλλων μαρξιστών ήταν εντελώς λάθος. Για να δώσουμε ένα μόνο παράδειγμα, όλη η θεωρητική έρευνα ενός φυσικού όπως ο Prigogine, μόνος στην αρχή και μετά συνεργαζόμενος με τον βιολόγο Stengers, συνίστατο στο να ξαναρχίσει από τη βασική σημασία των αντιστρεψίμων προτσές, των νόμων της συντήρησης, των αμετάβλητων για να επεξεργαστεί μία διαλεκτική παρουσίαση πραγμάτων όπου θα είναι ταυτόχρονα αδιανόητες η λειτουργική αντιστρεψιμότητα και η ιστορική μη αντιστρεψιμότητα. Ένα αναμφισβήτητο λάθος όσον αφορά την ίδια την έννοια της διαλεκτικής, όπως την κατανοούν οι μαρξιστές, οδήγησε τους συγγραφείς του έργου *Η νέα συμμαχία* να τοποθετήσουν τα δικά τους συμπεράσματα, σε αντίθεση με

αυτά της υλιστικής διαλεκτικής, μέσα στα πλαίσια ενός στρουκτουραλισμού, διαβάζοντάς τους, δε, δεν βλέπουμε πού μπορεί να στηρίζεται η έγνοια τους για τη σύλληψη της σχέσης τού είναι και του γίνεσθαι.

Η διαλεκτική αρνείται τη βαθμιαία μετάβαση;

Ένα ακόμη παράδειγμα, ανάμεσα σε πολλά άλλα, των αρνητικών επιπτώσεων που προκάλεσε αυτή η μη αναγνώριση των όσων πραγματικά μάς προσέφερε η υλιστική διαλεκτική, ανέπτυξε πρόσφατα ο Henri Tissant στο έργο του *Επιστημολογικές σκέψεις πάνω στις θεωρίες της εξέλιξης*, επικεντρώνοντας στην αντίθεση ανάμεσα στη βαθμιαία εξέλιξη/gradualisme και το ponctualisme. Για σοβαρούς λόγους, ο συγγραφέας δεν τάσσεται υπέρ του ponctualisme, που κάνει το είδος «μία σταθερή δομή, αυστηρή, από την οποία δεν μπορείς να βγεις παρά μόνο με μία καταστροφή με την έννοια του Thom», αλλά τάσσεται υπέρ της βαθμιαίας εξέλιξης που αντιμετωπίζει το είδος ως ένα σύστημα σχέσεων μέσα σε μία οπτική populationelle, γεγονός που επιτρέπει να συνειδητοποιείς την ευλυγισία του και την ικανότητά του να αναπτύσσεται, πράγματα ακατανόητα αν σκέφτεσαι με όρους δομής». Έτσι, αναφέροντας αυτά τα δύο παραδείγματα από τη μοντέρνα θεωρητική κουλτούρα, κατατάσσει το πρώτο «εντός μιας κλασικής επιστήμης, νευτωνικού τύπου, όπου ο κόσμος θεωρείται ένα σύστημα κλειστών δομών, ιεραρχημένων, πολύ καλά ορισμένων και σταθερών. Ταιριάζει απόλυτα σε μία σκέψη στρουκτουραλιστικού τύπου όπως επίσης και στη γεγκελιανή ή μαρξιστική φιλοσοφία, για την οποία η ποιοτική αλλαγή δεν μπορεί να συμβεί παρά μόνο μετά από ένα απότομο άλμα, μία πραγματική επανάσταση», ενώ «το δεύτερο εντάσσεται σε μία ιστορική αντίληψη ενός κόσμου ανοικτού στο συνεχές γίνεσθαι, όπου η συνθετότητα του πραγματικού δεν μπορεί να συλληφθεί παρά μόνο μέσω συστημάτων χωρο-χρονικών σχέσεων εντός μιας ιστορίας στην οποία διαρκώς συμβαίνει κάτι καινούργιο». Η επιστήμη της ανθρωπογέννησης δεν θα είχε τίποτα να διδαχθεί από την υλιστική διαλεκτική.

Για τους μαρξιστές γενικά και ειδικότερα για τους Γάλλους μαρξιστές του σήμερα, αυτή η ταξινόμηση της διαλεκτικής στην ίδια ομάδα με τον στρουκτουραλισμό κάτω από τη ρουμπρίκα μιας απόλυτα ασυνεχούς προσέγγισης της φύσης και της ιστορίας της, εμπειριέχει κάτι που προκαλεί κατάπληξη. Βέβαια στα χρόνια του '50, ο σταλινικός δογματισμός του απότομου ποιοτικού άλματος που υποτίθεται ότι τεκμηριώνει την επαναστατική άποψη απέναντι στον ρεφορμισμό, και ο οποίος γενικότερα ήταν φορέας μίας πραγματιστικής αντίληψης των σχέσεων, θα μπορούσε να επιβεβαιώσει μέχρι ενός σημείου μία τέτοια προσέγγιση της διαλεκτικής – ακόμα και αν όλο το πνεύμα του μαρξισμού ήταν αντίθετο στο να συλλάβει,

σύμφωνα με τις γνωστές εκφράσεις του *Κεφαλαίου*, «ότι η σημερινή κοινωνία, χωρίς να είναι καθόλου ένα γερό κρύσταλλο, είναι ένας οργανισμός ευεπίφορος σε αλλαγές και έτοιμος να μετασχηματίζεται», ότι η ουσία των πραγμάτων βρίσκεται στην κίνησή τους και «ότι κάθε τελειωμένο είδος δεν είναι παρά μία μεταβατική μορφή». Ο ίδιος ο Στάλιν το 1950 υπογράμμισε στις παρατηρήσεις του *Σε σχέση με τον μαρξισμό στη γλωσσολογία*, χωρίς, είναι αλήθεια, να εξηγεί το γεγονός ότι ουσιαστικά άλλαξε αυτό που ο ίδιος είχε γράψει πριν τον πόλεμο όσον αφορά το θέμα του ποιοτικού άλματος, ότι «ο νόμος που κυριαρχεί στο πέρασμα από την παλιά ποιότητα σε μία καινούργια ποιότητα εν μέσω εκρήξεων» δεν είναι καθόλου παγκόσμιος και ότι σε πολλούς τομείς οι αλλαγές ολοκληρώνονται «με βαθμιαία συσσώρευση στοιχείων της καινούργιας ποιότητας, δηλαδή με βαθμιαία εξαφάνιση στοιχείων της παλιάς ποιότητας».

Αυτή η καταστροφική για τη διαλεκτική *ponctualiste* οπτική, ήδη εξαιρετικά συζητήσιμη σε σχέση με τον μαρξισμό του χθες, βρίσκεται κυριολεκτικά στον αντιποδα του σημερινού γαλλικού μαρξισμού. Πράγμα που είναι ολοφάνερο στην ιστορική επιστήμη – όλη η δουλειά ερευνητών όπως οι Jean Burles, Roger Martelli, Serge Wolikow, Raymond Huard αλλά και άλλων, για παράδειγμα, πάνω στις τάξεις και τα κόμματα, ουσιαστικά αμφισβητεί την παλιά άποψη της πραγματιστικής/*chosiste* πολιτικής προς όφελος γενικών αναλύσεων των στρατηγικών και των σχέσεων εξουσίας μέσω των οποίων οργανώνεται το χωρο-χρονικό πεδίο. Είναι επίσης φανερό στον τομέα της φιλοσοφίας, όπου η προσπάθεια εδώ και πάνω από 15 χρόνια συνίσταται στο να επεξεργαστούμε, ανάμεσα στα άλλα, μία διαλεκτική βαθμιαίων μεταβάσεων και ποιοτικών τμηματικών μετασχηματισμών, όπου παρ' όλα αυτά δεν θα αμβλύνονται στο ελάχιστο ούτε η οξύτητα των ανταγωνισμών ούτε η ριζοσπαστικότητα των αλλαγών. Όμως στην πολιτική είναι ολοφάνερο ότι όλη η πρόοδος στη στρατηγική του Γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος συνίσταται στο να αποκηρύξει, μέσα σε μία νύκτα, την παραδοσιακή για τους Γάλλους αναγνώριση της επανάστασης και να τη συλλάβει ως ένα διαρκές ειρηνικό και δημοκρατικό προτσές ταξικών αγώνων που βήμα το βήμα θα υλοποιήσουν τις απαραίτητες ποιοτικές αλλαγές. Έτσι η μαρξιστική διαλεκτική βρίσκεται, χωρίς αμφιβολία, πιο κοντά σε αυτό που με θέρη παρουσιάζει ο H. Tintant ως *gradualisme* παρά κοντά στον *ponctualisme* – μπρονώντας χωρίς αμφιβολία να προσφέρει στον *gradualisme* την καινούργια οπτική, που δεν θα τη χάριζε χωρίς κόστος στην *ponctualiste* ερμηνεία, μιας μη μόνιμης συνιστώσας.

Διαλεκτική αντίφαση: Γιατί πράγμα συζητούμε;

Αυτά τα παραδείγματα, που ο αριθμός τους θα μπορούσε να αυξάνεται συνεχώς, είναι τόσο αποδεικτικά ώστε η ειλικρίνεια των συγγραφέων τους δεν αμφισβητεί-

ται καθόλου. Αυτό που αμφισβητείται είναι η ιστορικά οργανωμένη άγνοια της διαλεκτικής –το γεγονός ότι ο Μαρξ δεν φιγουράρει καν ανάμεσα στους συγγραφείς στη γραπτή εξέταση της αγκρεγκατιόν (διαγωνισμός για την απόκτηση του τίτλου του καθηγητή της μέσης εκπαίδευσης) είναι κάτι παραπάνω από συμβολικό– καθώς και, σε ό,τι πιο ειδικά αφορά τη μαρξιστική σύγχρονη επεξεργασία της υλιστικής διαλεκτικής, η γενικευμένη διαδικασία εξαφάνισης της διαλεκτικής περιορίζοντάς την σε ένα γερασμένο μαρξιστικό- λενινιστικό αλφαβητάρι. Αλλά το τελικό ερώτημα που παραμένει για την επιστημονική κοινότητα, αν βλέπει κανείς καθαρά αυτό που οι μαρξιστές μπορούν να ελπίζουν με τη δημόσια από εδώ και πέρα επαναφορά της αλήθειας σε σχέση με κάθε παρουσίαση που θα μπορούσε να αμφισβητήσει τη διαλεκτική τους σκέψη, είναι το να μάθει, η επιστημονική κοινότητα, αυτό που η ίδια θα είχε να κερδίσει από αυτήν. Η διαλεκτική σας δεν είναι αυτό που εμείς θα λέγαμε γι' αυτήν, σας το αναγνωρίζουμε, θα μπορούσε να μας απαντήσει συνολικά ένας επιστήμονας. Με τη μορφή που έχει για σας λοιπόν *σε τι θα μας χρησιμεύσει εμάς*; Δηλώνετε ότι αν δεν ακούμε καλά είναι όχι επειδή δεν έχετε κάτι να μας πείτε, αλλά επειδή δεν σας δίνουν τον λόγο. Είμαστε έτοιμοι να σας ακούσουμε όπως και τον στρουκτουραλισμό, γιατί είμαστε σε αναζήτηση των σωστών λογικών τού είναι και του γίνεσθαι. Επιπλέον πρέπει να εκφρασθεί με ένα λόγο που να απαντά με κατηγορηματική ακρίβεια στις απαιτήσεις τού επιστημονικά αποδεκτού.

Αυτό το είδος της απάντησης δεν έχει τίποτα το μεταφορικό. Τη συναντούμε στον προφορικό αλλά και στον γραπτό λόγο των επιστημόνων – συμπεριλαμβανομένων και των κομμουνιστών. Ουσιαστικά αυτά έλεγε για παράδειγμα στο έργο του *Η σκέψη* ο ψυχολόγος Jean-François Le Ny στο τέλος ενός άρθρου με θέμα τη γνωστική ψυχολογία. Γράφοντας ότι «οι φιλοσοφικές υποθέσεις» δεν μπορούν ποτέ (και από τώρα και στο εξής δεν θα μπορούν ακόμα περισσότερο) να επιζήσουν για μεγάλο χρονικό διάστημα παρά μόνο «στη βάση του ότι είναι συμβατές με την ανάπτυξη των επιστημονικών γνώσεων της εποχής», εξετάζει σε αυτό το πνεύμα «τη γενική υπόθεση του υλισμού», συμπεραίνοντας «ότι αυτή πορεύεται καλά και μάλιστα όσο πάει και καλύτερα» καθώς και αυτή την άλλη γενική υπόθεση που ονομάζεται διαλεκτική. Αλλά εδώ αισθάνεται «μικρότερη ευφορία». Βέβαια, η κίνηση των επιστημών δίνει υπόσταση στην έννοια του «ιστορικού χρόνου», χωρίς να είναι ακόμα βέβαιο ότι «η περιγραφή που δίνεται στη χρονική πορεία των πραγμάτων, όταν ορίζεται απλώς ως διαλεκτική, θα είναι η πρόπουσα». Όμως εκεί που η αμφιβολία κυριεύει απόλυτα τον Le Ny, είναι όταν εξετάζει τη βασική κατηγορία της διαλεκτικής: δηλαδή αυτή της αντίφασης.

«Εδώ είναι που με πονάει», γράφει. «Γιατί δεν βλέπω πουθενά να υπάρχει μια ικανοποιητική χαραμάδα φωτός σε σχέση με αυτή την έννοια, που επωφελείται από τις αξιολογες σύγχρονες εξελίξεις της λογικής και τη μελέτη των τυπικών γλωσσών.

Θα ακούσε (αλλά και θα έπρεπε) να λέγαμε ακριβώς για ποιο πράγμα μιλάμε όταν χρησιμοποιούμε τον όρο αντίφαση. Κυριολεκτικά και μεταφορικά είναι η ταυτόχρονη αποδοχή του «p και του μη-p» με όλες τις καταστροφικές συνέπειες που αυτό είναι ικανό να επιφέρει, για παράδειγμα, σύμφωνα με την έκφραση του Quine “την απαξίωση όλης της γνώσης” ή ακόμα απώλειες ψήφων στις εκλογές». Πράγματι, η διαλεκτική θα εξομοίωνε με αυτή την καταστροφική έννοια της λέξης αντίφαση άλλες εντελώς διαφορετικές έννοιες, όπως, λόγου χάρη, αυτό που εκφράζεται με τη φράση «τη στιγμή t κάποια μέρη (ή κάποιες “απόψεις”)

του c είναι F ενώ άλλες είναι μη-F» ή είναι και «αντί-F». Αλλά ο Le Ny διατυπώνει την άποψη ότι το να τη χρησιμοποιούμε με τέτοιο τρόπο δεν μας δίνει «κανένα αβαντάζ, αλλά μετά βεβαιότητας πολλά μειονεκτήματα» και ότι το λογικό οικοδόμημα που είναι κτισμένο πάνω σε τόσα διαφορούμενα δεν θα μπορέσει να αντέξει «στις πιέσεις που η επιστήμη ασκεί».

Τελικά, πώς η διαλεκτική θα μπορούσε με επιτυχία να υποστεί τη δοκιμασία της συμφωνίας με την επιστημονική γνώση, από τη στιγμή που «η έννοια της συμφωνίας απορρέει ακριβώς από αυτή της μη- συμφωνίας και προϋποθέτει την αποδοχή»;

«Η θεωρία των αντιφάσεων δεν μπορεί να είναι αντιφατική»

Μα γιατί η διαλεκτική σας είναι άφωνη; Μένει να αποδειχθεί. Αυτό είναι κυρίως που αξίζει να δούμε από κοντά και όχι η απάντηση στην ένσταση, που κατά το παρελθόν εθεωρείτο μπανάλ και σήμερα αναζωπυρώθηκε από τον Le Ny, γιατί μόνο έτσι θα οδηγηθούμε στην καρδιά του προβλήματός μας: Στρουκτουραλισμός ή διαλεκτική; Όμως, κατ’ αρχάς, τι μπορούμε να σκεφθούμε για το προηγούμενο μεθοδολογικό θέμα που έθεσε ο Le Ny; Η διαλεκτική κατηγορία της αντίφασης οφείλει, για να γίνει αποδεκτή, να μπορεί να ορισθεί μέσα στους νόμους της κλασικής λογικής με την οποία αντιφάσκει; Η απάντηση του μαρξισμού δεν δημιουργεί την παραμικρή αμφιβολία: ναι η απαίτηση της λογικής μη-αντίφασης στον ορισμό της έννοιας της διαλεκτικής αντίφασης –όπως και σε οποιαδήποτε άλλη διαλεκτική έννοια– είναι ένα σαφές απόλυτα νόμιμο αίτημα. Όπως το έγραψε με τον ακριβή τίτλο ο Henri Lefebvre στο έργο του *Κατηγορηματική λογική, διαλεκτική λογική*, «η διαλεκτική σκέψη και αυτή επίσης ορίζεται από νόμους και κανόνες. Διαψεύδει τη λογική αλλά δεν την καταστρέφει: δεν καταλήγει στο παράλογο. Από εδώ πηγάζει το αξίωμα: η θεωρία των αντιφάσεων δεν μπορεί να είναι αντιφατική». Η διαλεκτική δεν διατάζει πια τον θάνατο της λογικής αλλά της μηχανικής: απλώς τις εξετάζει όπως η μηχανική της σχετικότητας εξετάζει τη μηχανική του Νεύτωνα. Στον ορισμό της διαλεκτικής αντίφασης, που διατυπώθηκε εδώ και πολλά χρόνια, ως

ενότητα και ταυτότητα των αντιθέτων, κάθε όρος διατρέχει τον κίνδυνο ενός απολύτως ακριβούς και καθόλου διαφορούμενου ορισμού.

Γι' αυτό τον λόγο, εξάλλου, η τελευταία αιχμή της αντίρρησης του Le Ny είναι απολύτως αληθοφανής: το να υπονοείς ότι δεν θα είναι αποφασιστική η συμφωνία της διαλεκτικής με «τις κατακτήσεις στον τομέα της γνωστικής έρευνας», για παράδειγμα, διότι η έννοια της συμφωνίας προϋποθέτει την αποδοχή της μη-αντίφασης, επαναφέρει τη σύγχυση δύο σχεδίων εντελώς ξεχωριστών, αυτού της λογικής μορφής και αυτού του διαλεκτικού περιεχομένου. Το διαλεκτικό περιεχόμενο υποτάσσεται χωρίς επιφυλάξεις στις οικουμενικές απαιτήσεις της λογικής μορφής – αν και καθιστά τα όριά της ολοφάνερα. Όταν, για παράδειγμα, ο F. Jacob γράφει στο έργο του *Η λογική του όντος* ότι η ιδέα της βιολογικής μετατροπής έκανε φανερή «τη διαλεκτική του όμοιου και του διαφορετικού», «μια διαλεκτική που κάνει να αλληλοκατανοούνται τα αντίθετα και να γεννιέται η ποιότητα από την ποσότητα», θεωρεί ότι η ευφυΐα του όντος υπερβαίνει τα όρια της κλασικής λογικής, αλλά αποδεικνύει, παράλληλα, ότι η διαλεκτική της αντίφασης είναι συμβατή με την έννοια της κλασικής λογικής, με τις πιο βασικές διδασκαλίες της βιολογίας. Η διαλεκτική αντίφαση είναι μη αντιφατική με την αντιφατική ουσία των πραγμάτων.

Μου φαίνεται ότι ο Le Ny θα μπορούσε να το διαπιστώνει χωρίς να βγαίνει έξω από το προσφιλές του πεδίο: τη γνωστική ψυχολογία – ακόμα καλύτερα: χωρίς να βγαίνει έξω από τα όρια του συγκεκριμένου τεύχους της Σκέψης, όπου δημοσιεύθηκε ένα σύνολο άρθρων μαζί με το δικό του. Για παράδειγμα, στη μελέτη με θέμα *την απόκτηση και τη χρήση της γνώσης* που προηγείται αυτής του Le Ny, ο ψυχολόγος Friedhart Klix από τη Γερμανία, αφού έδειξε ότι η λησμονιά μπορεί να είναι θανατηφόρα για το άτομο όταν αφορά κάποιες πληροφορίες γενετικής τάξης, ενώ γίνεται αντίθετα πολύ χρήσιμη όταν μειώνει τις αποκτηθείσες γνώσεις σε σχέση με εξωτερικές σχέσεις που δεν υπάρχουν πια, έγραψε: «το να μαθαίνεις και το να ξεχνάς είναι δύο φαινόμενα μιας μόνο αρχής αναγνώρισης, που είναι της αρμοδιότητας του νευρικού συστήματος», ένα καλό παράδειγμα της ενότητας και της ταυτότητας των αντιθέτων, τα οποία ο J.P. Changeux, από τη μεριά του, τα συναντάει στην ίδια τη νευρωνική λειτουργία όπου «μαθαίνω σημαίνει απορρίπτω». Αναγνωρίζουμε εδώ το διαλεκτικό γνωμικό του Σπινόζα που το πήραν οι Μαξ και Ένγκελς: *κάθε ορισμός είναι άρνηση*. Ο F. Klix εκτιμάει, επίσης, ότι αυτό που καθιστά δυνατή μια λειτουργία του σκέπτεσθαι είναι «η διαλεκτική του συλλαμβάνω, του διατηρώ και του ξεχνώ». Να, λοιπόν, που επιβεβαιώνεται από την ίδια τη γνωστική ψυχολογία, η επιστημονική ορθότητα της διαλεκτικής που ο Le Ny 20 σελίδες παρακάτω μας την παρουσίαζε ως «ανίκανη να αντισταθεί στις πιέσεις που ασκούσε η επιστήμη».

Διαλεκτική και γνωστική ψυχολογία

Μία θέση εντυπωσιακή, που αξίζει τον κόπο να την αναλύσουμε από πιο κοντά. Δεν θα μπορούσαμε συνεπώς να απαντήσουμε ότι: μας μπερδεύει το να επικαλούμαστε την ενότητα και την ταυτότητα των αντιθέτων επειδή η μάθηση συμβαδίζει με τη λησμονιά. Το να αναγνωρίζουμε ότι συνυπάρχουν, μήπως καταλήγει στο να θεωρούμε ότι αποτελούν ένα πράγμα; Μήπως τυπικά μπερδεύουμε, ελλείπει ακρίβειας, την απόλυτα αποδεκτή ιδέα ότι «κάποιες πλευρές του c είναι F και άλλες μη- F » με την ταυτόχρονη διαβεβαίωση του p και του μη- p ; Αυτό που η λογική αποκλείει δεν είναι βεβαίως η ύπαρξη των αντιφάσεων και των αντιθέτων, αλλά η συνυπαρξή τους – ορολογία που χρησιμοποιούσε και ο Αριστοτέλης για να απορρίψει την αντίφαση: «Δεν γίνεται τα αντίθετα να συνυπάρχουν εντός του αυτού υποκειμένου». «Είναι αδύνατον το ίδιο κατηγορούμενο να ανήκει και να μην ανήκει ταυτόχρονα στο ίδιο υποκείμενο με την ίδια σχέση». Άρα θα μπορούσαμε να αναρωτηθούμε, γιατί ο Klinx ή ο Changeux λένε ότι μαθαίνω σημαίνει ταυτόχρονα και ξεχνάω και απορρίπτω; Ο Klinx λέει ότι το να μαθαίνει κάποιος και το να ξεχνάει είναι «δύο φαινόμενα μιας και μοναδικής αρχής» αλλά η μάθηση και η λησμονιά αναφέρονται σε διαφορετικές γνώσεις. Ο Changeux γράφει ότι το να μαθαίνεις σημαίνει να απορρίπτεις, δείχνοντας όμως ότι η επιλεκτική σταθεροποίηση συνίσταται στο να σταθεροποιεί κάποιους από τους προηγούμενους συνδυασμούς συνάψεων και να απορρίπτει κάποιους άλλους. Και στις δυο περιπτώσεις, λοιπόν, δεν αναφερόμαστε ούτε στις ίδιες γνώσεις ούτε στις ίδιες συνάψεις.

Θα μπορούσε να υπάρξει κάτι το πολύ αληθινό σε μια τέτοια απάντηση. Η διαλεκτική είναι η λογική των σχέσεων σε κίνηση μέσα στον χώρο και στον χρόνο. Μπορούμε πάντα –και ίσως σε μια δοθείσα στιγμή της ανάλυσης οφείλουμε– να μη λάβουμε υπόψη μας την ενότητα της σχέσης και τη μεταβολή του πραγματικού, να αποσυνθέσουμε τη σχέση σε χωριστά στοιχεία και τη μεταβολή σε ακίνητες καταστάσεις, και τότε θα βλέπαμε ότι εμφανίζονται μέσα στη διαλεκτική, έτσι διαχωρισμένες, οι οικείες μορφές της λογικής. «Η διαλεκτική διαψεύδει τη λογική αλλά δεν την καταστρέφει». Σκεπτόμενος κατ' αυτό τον τρόπο, ο θεωρητικός δεν θέτει ταυτόχρονα το p και το μη- p , αναγνωρίζει μόνο ότι κάποιες πλευρές του c είναι F και άλλες είναι μη- F . Η σωστή λογική δεν βιάζεται, δεν ακυρώνεται η γνώση, ούτε συνεπώς χάνεται η φωνή που θα αμφισβητήσει τις εκλογές. Ο μόνος φόβος είναι ότι για να φτάσουμε σε αυτό το αποτέλεσμα πρέπει να αγνοήσουμε τη σχέση μεταβολής του πραγματικού, πράγμα που έχει τη δυσάρεστη ιδιότητα να μπαίνουμε σε αντιπαράθεση με ό,τι από εδώ και πέρα η επιστημονική γνώση απαιτεί σε κάθε τομέα – για να μην πούμε τίποτε για την πολιτική αντιπαράθεση.

Έτσι, θα μπορούσαμε να επιβεβαιώσουμε θεωρητικά ότι η διαδικασία της νευρωνικής επιλογής σταθεροποιεί κάποιες συνάψεις και απορρίπτει κάποιες άλλες,

αλλά είναι αλήθεια, όπως το τόνισε ο Changeux, ότι αυτή η διαδικασία δεν γίνεται μόνο στο επίπεδο των μεμονωμένων συνάψεων αλλά «στο επίπεδο συνολικά των νευρώνων», δημιουργώντας «συνδυαστικές νευρωνικές δράσεις». Η χωριστή παρατήρηση κάποιων πλευρών (αυτών που είναι και αυτών που είναι μη) αποτελεί μια εντελώς λογική όψη του πνεύματος. Είναι ένα προτσές μοναδικό και αδιάσπαστο που επιβεβαιώνει αυτές εδώ τις συνάψεις και απορρίπτει τις άλλες. Άρα αφού αρχίζουμε να ξαναπαίρνουμε υπόψη μας την ενότητα μεταβολής του πραγματικού, πρέπει επίσης να θέτουμε ταυτόχρονα το p και το μη- p υπό την ίδια συνολική σχέση: συνολικά, δηλαδή συγκεκριμένα, το να μαθαίνεις και να απορρίπτεις είναι ένα μοναδικό και ίδιο πράγμα.

Η αναπόφευκτη ενότητα και ταυτότητα των αντιθέτων

Αυτό που φαίνεται εδώ κατά τρόπο αδιάσειστο είναι μια «φιλοσοφική υπόθεση» όλο και πιο ασύμβατη με την ανάπτυξη των επιστημονικών γνώσεων: που συνίσταται στο να περιορίζεις ηθελημένα τη ζωντανή παρουσίαση του περιεχομένου μέσα στις απαιτήσεις της τυπικής λογικής, απαιτήσεις που ισχύουν χωρίς αμφιβολία μόνο στο επίπεδο του ορισμού των όρων που χρησιμοποιεί. Αν θέλει η σκέψη να συλλάβει την αντικειμενική λογική των σχέσεων και των πραγματικών αλλαγών πρέπει να ενώσει ό,τι είναι προς το παρόν διαχωρισμένο. Όχι μόνο η διαλεκτική αντίφαση αποκτά έτσι έννοια αλλά είναι η άρνησή της που οδηγεί σε μη-έννοια. Πουθενά δεν μπορούμε να μην αναγνωρίσουμε την ενότητα και την ταυτότητα των αντιθέτων – ούτε και στην τυπική λογική. Όπως ο Hegel το είχε ήδη ξεκάθαρα περιγράψει –και όπως μια πραγματεία περί λογικής απλά αποδεικνύει πόσο η λογική του, η καταγόμενη από τον Αριστοτέλη, καθυστερεί σε σχέση με τη δυναμική κίνηση των γνώσεων– δεν μπορούμε ούτε να θέσουμε την αρχή της ταυτότητας χωρίς να εισαγάγουμε τη διαφορά ανάμεσα στο A σαν υποκείμενο και στο A σαν κατηγορούμενο, χωρίς δηλαδή να αναγνωρίσουμε εντός της ταυτότητας τη συστατική της αντίφαση με το διαφορετικό. Υπ’ αυτή την έννοια, η διαλεκτική δεν είναι παρά το πέρα από την κλασική λογική, τη στοιχειώνει εκ των έδων από τη στιγμή που τη θεωρεί όχι μόνο σύνολο χωριστών και σταθερών διατυπώσεων αλλά το ζωντανό τους σύστημα. Η ταυτότητα είναι, λοιπόν, από μόνη της διαφορά, η λογική είναι από μόνη της διαλεκτική, όπως η μάθηση είναι από μόνη της λησμονιά, η ζωή είναι και θάνατος – τα αντίθετα είναι από μόνα τους ταυτότητες.

Αρχίζει κανείς να βλέπει τις κατακτήσεις της επιστημονικής σκέψης όταν αυτή ανοίγεται προς τη διαλεκτική προσέγγιση: τότε κερδίζει το ότι δεν καταστρέφεται από τις αντιφάσεις που ξαναδημιουργούνται συνεχώς στα πλαίσια των αδιάσειστα πιο λογικών γνώσεων-αντιφάσεις ανάμεσα στην ταυτότητα και το διαφορετικό,

στο ποσοτικό και το ποιοτικό, στο συνεχές και το ασυνεχές, στο εσωτερικό και το εξωτερικό, στο αντιστρεπτό και το μη αντιστρεπτό, στο οικουμενικό και το ατομικό, στο απαραίτητο και το περιττό κ.λπ. – από τότε που η επιστημονική σκέψη μαθαίνει να βλέπει όχι μόνο το αδιανόητο, αυτό που την καταδικάζει να περιπλανιέται μέσα σε ένα σύμπαν από αλήθειες αθεράπευτα διασπασμένες και ασύμβατες, αλλά την προσέγγιση σε έναν ορθολογισμό πιο διεισδυτικό που τις ενσωματώνει σε μια οργανική αναπαράσταση του συνόλου. Ξεκινώντας από το άρθρο του Le Ny, ας δώσουμε ένα παράδειγμα. Έχοντας παρουσιάσει με αδρές γραμμές τις σημερινές γνώσεις στη γνωστική ψυχολογία, ο Le Ny γράφει: «Ας το παραδεχθούμε με ειλικρίνεια, τα γεγονότα βρίσκονται σε απόλυτη αντίθεση με την ιδεαλιστική γαλλική παράδοση, που αρνείται να πει ότι ο άνθρωπος υπάρχει μέσα στο ζώδες και ότι σκέπτεται, αισθάνεται ή και κάνει πολιτική με τον εγκέφαλό του. Όσον αφορά αυτό το θέμα έχουν αναπτυχθεί σε εμάς πολλές παραλλαγές γι' αυτό που πρόκειται να ονομάσω “ιδεαλιστή μαρξιστή” που πιάνεται από τον κοινωνικό χαρακτήρα του ανθρώπου για να αρνηθεί τον βιολογικό του χαρακτήρα. Βέβαια, χρειάζεται ακόμη πολλή δουλειά να γίνει για να συνδυάσουμε τις νευρο-επιστήμες και τις γνωστικές επιστήμες, αλλά οι γέφυρες έχουν ήδη τεθεί. Και κατά τη γνώμη μου, θα ήταν πραγματικά μάταιο να φανταζόμαστε ότι μπορούμε να αποφύγουμε να αναγνωρίζουμε πως ακόμα και οι πιο ευγενείς ανθρώπινες δράσεις ανάγονται στη λειτουργία των 10 ή 20 δισεκατομμυρίων νευρώνων που μας κληροδοτήθηκαν εδώ και κάποια εκατομμύρια χρόνια και που μας διαχωρίζουν από τον αυστραλοπίθηκο».

Διαλεκτική του βιολογικού και του κοινωνικού χαρακτήρα του ανθρώπου

Η αναπαράσταση των σχέσεων ανάμεσα στον βιολογικό και στον κοινωνικό χαρακτήρα του ανθρώπου, στην οποία στηρίζεται αυτή η κριτική ενός ανώνυμου «ιδεαλιστικού μαρξισμού», είναι απολύτως λογική. Το να λέγεται ότι οι ανθρώπινες δραστηριότητες είναι βιολογικές, σημαίνει ότι εξαρτώνται «από τη λειτουργία των 10 ή και 20 δισεκατομμυρίων νευρώνων» (ο J.P. Changeux μιλάει για τουλάχιστον 30 δισεκατομμύρια). Το να λέγεται ότι οι ανθρώπινες δραστηριότητες είναι κοινωνικές σημαίνει ότι εξαρτώνται από τις κοινωνικές συνθήκες μέσα στις οποίες αναπτύσσεται κάθε άτομο. Με την απλή λογική αντιλαμβανόμαστε ότι, από τις δύο αυτές παραδοχές, δεν μπορούμε να θέτουμε ταυτόχρονα το σύνολο της πρώτης και το σύνολο της δεύτερης: θα βλέπαμε αντιφάσεις. Αν, για παράδειγμα, κάποιος, ας πούμε λόγου χάρη εγώ, δέχεται ότι οι αναπτυγμένες ανθρώπινες δραστηριότητες εξαρτώνται εξ ολοκλήρου από μια κατανόηση με όρους κοινωνικο-ιστορικούς, θα

έπρεπε τότε υποχρεωτικά να υποθέσουμε ότι αμφισβητεί τον βιολογικό τους χαρακτήρα και ξαναπέφτει στον ιδεαλισμό – δηλαδή στον «ιδεαλιστικό μαρξισμό». Βέβαια, η κοινή λογική δεν θα αρνηθεί ότι υπάρχει στον άνθρωπο ταυτόχρονα και το βιολογικό και το κοινωνικό. Υπάρχουν και τα δύο αλλά χωριστά: κάποιες πλευρές του *c* είναι *F* και άλλες μη-*F*. Αυτό είναι που η κυρίαρχη ιδεολογία δεν σταματάει συνεχώς να μας επαναλαμβάνει, για παράδειγμα, σχετικά με την ευφυΐα. Κατά τη μία άποψη, το επίπεδο της ευφυΐας ενός ατόμου θα είναι γενετικά καθορισμένο, κατά την άλλη άποψη θα διαμορφώνεται κοινωνικά. Θα έπρεπε, λοιπόν, να αρχίσουμε να αναζητούμε στις δεδομένες διανοητικές ανισότητες τη συμβολή των βιολογικών ανισοτήτων. Αυτή τη συμβολή –με την οποία τα Μέσα εδώ και πάνω από 10 χρόνια μάς πιπιλάνε το μυαλό– η επιστήμη την έχει απολύτως μετρήσει. «Η ευφυΐα καθορίζεται κατά 80% από τη γενετική κληρονομιά και κατά 20% από το περιβάλλον». Να γιατί η κόρη σας είναι λίγο χαζούλα.

Και όμως ο Albert Jacquard γράφει ότι αυτή η φράση «που επειδή επαναλαμβάνεται τόσες φορές εμφανίζεται πια σαν απόλυτη αλήθεια» δεν έχει τελικά κανένα νόημα. Το μοναδικό νόημα που θα μπορούσαν να έχουν τα ποσοστά που ανακοινώνονται για την ευφυΐα (ή και οποιαδήποτε άλλα ποσοστά θα πρόσθετα εγώ) είναι το παρακάτω: «Ένα παιδί που δεν θα δεχόταν καμία συμβολή από το περιβάλλον θα είχε IQ 80, ένα παιδί που δεν θα είχε κανένα γονίδιο θα είχε IQ 20. Αυτές οι φράσεις είναι τόσο παράλογες που κανείς δεν θα τολμούσε ούτε να τις εκστομίσει». Αυτό που γίνεται ολοφάνερο από αυτό τον παραλογισμό είναι ότι το βιολογικό και το κοινωνικό δεν είναι δύο ξεχωριστοί παράγοντες που το άθροισμά τους θα σημαίνει την ευφυΐα, ή πιο γενικά τις αναπτυγμένες ανθρώπινες δραστηριότητες. Αυτές οι τελευταίες είναι απόλυτα βιολογικές (όταν γράφω αυτές τις λέξεις, αυτό είναι αποτέλεσμα νευρωνικών δραστηριοτήτων) και ταυτόχρονα απόλυτα κοινωνικές (όταν γράφω αυτές τις λέξεις, αυτό είναι αποτέλεσμα πολιτισμικών κατακτήσεων) – όπως ένα ζωντανό κύτταρο είναι μια πραγματικότητα απόλυτα χημική και ταυτόχρονα απόλυτα βιολογική, ένα αστικό τοπίο είναι μια πραγματικότητα απόλυτα γεωγραφική και ιστορική ταυτόχρονα. Παραγνωρίζοντας σ' αυτό το θέμα όπως και σε άλλα την ταυτότητα των αντιθέτων, ο τρόπος που σκέφτεται η κλασική λογική, διαχωρίζοντάς τα, δημιουργεί το πιο χαρακτηριστικό απ' όλα τα ψευδοπροβλήματα. Διαβεβαιώνεται ότι οι πιο εξελιγμένες ανθρώπινες δραστηριότητες είναι εξ ολοκλήρου κοινωνικές; Αρνείστε, λοιπόν, ότι είναι βιολογικές και φαντάζεστε ότι λόγω «της ευγενούς καταγωγής τους» δεν είναι νευρωνικές, έτσι πέφτετε στην αντίφαση ενός ιδεαλιστικού μαρξισμού.

Προσωπικά, δεν γνωρίζω ούτε ένα μαρξιστή που να αρνείται τη βιολογική υλικότητα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Για μένα, για παράδειγμα, όπως έγραφα πριν από 15 χρόνια στο *Μαρξισμός και θεωρία της προσωπικότητας*: «κάθε αντίληψη της ψυχολογίας ως επιστήμης ενός μη ψυχολογικού τμήματος του ψυχι-

σμού, σε σχέση με μια δραστηριότητα που θα θεωρείται ουσιαστικά ξεχωριστή από τη νευρωνική δραστηριότητα, είναι κατά βάση ιδεαλιστική». Όλες οι μάχες της ιδεολογικής καθυστέρησης, για να αποφευχθεί σε αυτή την ψυχολογία μια μοιραία έξοδος, έχουν χάσει εκ των προτέρων. Είναι σημαντικό να υπογραμμίσουμε ότι σε αυτή την καμπάνια ο μαρξιστής φιλόσοφος στηρίζει χωρίς επιφύλαξη τον επιστημονικό ψυχολόγο. «Ο άνθρωπος δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένα ον φυσικό». Νομίζω, ότι τίποτα δεν μπορεί να είναι πιο σαφές. Και συνεπώς ο μαρξισμός όπως τον αντιλαμβάνομαι δεν δέχεται τον κοινωνικό χαρακτήρα του ανθρώπου με σκοπό να αρνηθεί τον βιολογικό του χαρακτήρα. Όπως υπογραμμίζει ο Tintant, με τον άνθρωπο «η εξέλιξη περνάει από το ενδοσωματικό πλάνο στο εξωσωματικό». Και σύμφωνα με τον Changeux, με την ανθρώπινη ιστορία «γεννιέται μια νέα μορφή μνήμης έξω από το άτομο και τον εγκέφαλό του. Σημεία και σύμβολα που θυμίζουν αντικείμενα καταγράφονται χωρίς ούτε νευρώνες ούτε συνάψεις, όπως η πέτρα ή το ξύλο, το χαρτί ή τη μαγνητική ταινία. Μια πολιτιστική παράδοση εγκαθιδρύεται». Γι' αυτό και το μικρό ενός ανθρώπου κατά τη γέννησή του δεν είναι παρά μόνο ένα υποψήφιο μέλος της ανθρωπότητας και όλα όσα θα ξέρει να κάνει, αφού γίνει εξελιγμένο άτομο, θα πηγάζουν από τον ιστορικο-κοινωνικό εξανθρωπισμό του, από αυτό που ο Changeux ονομάζει με έναν όρο *mécaniste*, «ένας συνεχής εμποτισμός του εγκεφάλου από το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον». Ο άνθρωπος φυσικά δεν σταματά να είναι ένα βιολογικό άτομο αλλά το βιολογικό διαπερνάται από τη φύση του από το ιστορικο-κοινωνικό και γίνεται –κατά διαφορετικούς βαθμούς ανάλογα με τις πλευρές που τα ξεετάξεις– κοινωνικο-βιολογικό, όπως η χημεία γίνεται για τους ζωντανούς οργανισμούς βιοχημεία.

Μια διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στους δύο υλισμούς

Εδώ μετράμε τις καταστροφές της κλασικής λογικής προσέγγισης η οποία, ξεχωρίζοντας το *p* και το μη-*p*, δημιουργεί την καθαρή φαντασίωση ενός ανθρώπου στον οποίο το ιστορικο-κοινωνικό θα περιορίζεται στο πρόσθετο κάλυμμα ενός βιολογικού χαρακτήρα αμετάβλητου και θα παραμένει κατ' αυτό τον τρόπο το βασικό πεδίο που θα επεξηγεί τις αναπτυσσόμενες/ανώτερες ανθρώπινες δραστηριότητες. Αυτό το είδος της προσέγγισης φέρει, επίσης, ένα φιλοσοφικό όνομα: είναι ο *réductionnisme*. Το μυστικό του ψυχο-κοινωνικού θα βρίσκεται στο βιολογικό, και το μυστικό του βιολογικού θα βρίσκεται με τη σειρά του στο φυσικο-χημικό – σαν να μην προσκόμιζε κάθε ειδικό επίπεδο της οργάνωσης της ύλης σημαντικά νέα δεδομένα στις ιδιότητες και στις λογικές που δεν πρόκειται μόνο να προστεθούν στα δεδομένα των προηγούμενων επιπέδων αλλά και να μπουκνούν από πάνω τους με σεβασμό στις συνθήκες της δυνατότητας που έχουν προδιαγράψει. Δύο υλισμοί αντι-

παρατίθενται εδώ κατ' ανάγκην. Ο ένας, μηχανιστικός και περιοριστικός –θα λέγαμε ο μαρξισμός του Henri Laborit–, φαντάζεται ότι το βιολογικό είναι η βάση που σε τελική ανάλυση εξηγεί το ιστορικο-κοινωνικό. Έτσι, για παράδειγμα, «η δομή των τάξεων που χαρακτηρίζει την κοινωνική οργάνωση θα στηρίζεται από μόνη της στην ατομική επιθετικότητα» που εγγράφεται στον «εγκέφαλο σαν αυτό του ερπετού» του ανθρώπινου είδους. Βλέπουμε σε αυτή την έννοια αυτό που θέλει να πει μια φράση όπως η παρακάτω: «ο άνθρωπος κάνει πολιτική με τον εγκέφαλό του». Θέλει να πει ότι «η έννοια της τάξης, παρά τις πραγματικότητες που περικλείει, αποπροσανατολίζει την προσοχή από το βασικό πρόβλημα της ανθρώπινης μοίρας». Και ότι η κοινωνία δεν πρόκειται να αλλάξει όσο «ο Άνθρωπος» δεν ασχολείται «με την αλλαγή με όλο του το είναι». Το να μπορέσει ένας μαρξιστής να θεωρήσει δικό του έναν τέτοιο υλισμό, αυτό θα ήταν κατά την άποψή μου μια αντίφαση μέσα σε όρια. Ο άλλος υλισμός αντίθετα, διαλεκτικός στην επιστημονική του προσέγγιση και οπωσδήποτε πάντα διαλεκτικός στη φιλοσοφική του αντίληψη, βλέπει μέσα στο ιστορικο-κοινωνικό ένα ακατανίκητο επίπεδο οργάνωσης της ύλης που στηρίζεται βεβαίως στο βιολογικό χωρίς όμως να βρίσκει πια σε αυτό εδώ την αρμόζουσα ερμηνεία. Είναι παραδείγματος χάριν αυτός που απορρύνει από τη «λογική του όντος» του F. Jacob: κάθε εξέλιξη «καταλήγει σε καινούργια συστήματα επικοινωνίας, ομαλοποίησης, μνήμης, που λειτουργούν σε ένα πιο εξελιγμένο επίπεδο από τον οργανισμό». «Οι έννοιες της δημοκρατίας, της ιδιοκτησίας, του ημερομισθίου είναι τόσο χωρίς σημασία για ένα κύτταρο ή για έναν οργανισμό όσο και οι έννοιες της αναπαραγωγής ή της φυσικής επιλογής για ένα απομονωμένο μόριο». «Βιολογικός οργανισμός ή νευρωνικό ον, ο άνθρωπος δεν είναι πια καθόλου με τον ίδιο τρόπο μόνο ένα ποντίκι, το οποίο δεν είναι παρά μόνο αυτό. Να γιατί η βιολογία επεκτείνεται στη μελέτη του ανθρώπου όπως η φυσική στη μελέτη του κυττάρου». Αυτή ακριβώς είναι η προσέγγιση που ορίζει τον πλήρη/integral υλισμό σε αντίθεση με τον *réducteur=simpliste*, και κατά συνέπεια περιορισμένο, υλισμό – τον περιορίζει σε ένα νατουραλισμό, φορέα ενός ιδεαλισμού από πάνω, όπως έλεγε ο Ένγκελς, ο οποίος αντικαθιστά όταν πρόκειται για κοινωνικές πραγματικότητες την κενή αφηρημένη έννοια του φυσικού *naturel*/ανθρώπου από συγκεκριμένες έννοιες του ιστορικού υλισμού.

Δομή και διαλεκτική: οι δυαδικές αντιθέσεις

Ο διαλεκτικός υλισμός είναι η ανώτερη λογική –με την έννοια με την οποία μιλάμε για ανώτερα μαθηματικά– την οποία έχει ανάγκη η σύγχρονη επιστημονική γνώση. Και αυτό είναι κυρίως που λείπει από τον στρουκτουραλισμό για να αναδειχθεί στη θεωρητική πρακτική που του αρμόζει. Αυτό που διαχωρίζει τη διαλεκτική από

τον στρουκτουραλισμό δεν είναι βεβαίως η έννοια της δομής αυτής καθεαυτής. Αντίθετα, αυτή η βασική έννοια, που καθιστά το σύνολο ακατανίκητο σε σχέση με τα μεμονωμένα στοιχεία του, είναι το πρώτο σημαντικό βήμα προς τη διαλεκτική, δηλαδή προς την αναγνώριση της πρωτεύουσας σημασίας της σχέσης ως προς το πράγμα. Ακόμα καλύτερα: η στρουκτουραλιστική μέθοδος, όπως και η διαλεκτική, αντιλαμβάνεται τη σχέση ως απαραίτητως αντιθετική. «Η στρουκτουραλιστική μέθοδος», γράφει ο Lévi-Strauss, «προχωράει, όπως το ξέρουμε, προβάλλοντας τις δυαδικές αντιθέσεις και τις εκμεταλλεύεται συστηματικά». Ο στρουκτουραλισμός έτσι βεβαιώνει την ενότητα των αντιθέτων. Απ' ό,τι φαίνεται, λοιπόν, βρισκόμαστε πολύ κοντά στη διαλεκτική – και ο Lévi-Strauss αρέσκειται να αναφέρει από καιρού εις καιρόν σ' αυτά που η σκέψη του οφείλει στον Μαρξ.

Βεβαίως, υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί τρόποι σκέψης των δυαδικών αντιθέσεων. Ο τρόπος σκέψης της διαλεκτικής συνίσταται στο να αναγνωρίζει ότι εάν οι αντιθέσεις αποτελούν ένα αδιαίρετο ζευγάρι, σημαίνει ότι κάθε όρος είναι η άρνηση του άλλου, τον στήνει σαν τον αντίθετό του και τον εμπεριέχει, ενώ ταυτόχρονα τον αρνείται. Δεν είναι, λοιπόν, εύκολο ένα *face à face* εξωτερικό των αντιθέτων αλλά η ενότητα, ακόμα και η εσωτερική ταυτότητα των αντιθέτων. Έτσι, η υποταγμένη τάξη προϋποθέτει την ύπαρξη της κυρίαρχης τάξης – και αντίστροφα – και εμπερικλείει τη δυνατότητα να γίνει η ίδια με τη σειρά της κυρίαρχη. Αντίθετα, η στρουκτουραλιστική προσέγγιση αρνείται να κάνει το βήμα και να περάσει από το αδιαχώριστο των αντιθέτων στην ταυτότητα των αντιθέτων: βλέπει την αντίθεση αλλά όχι την αντίφαση, που υπάρχει ακριβώς μέσα στην αντίθεση εντός της ενότητας και της ταυτότητας. «Δεν θεωρεί ότι κάθε όρος δημιουργεί ο ίδιος αρνητικά τον άλλο, αλλά ότι και οι δυο δημιουργούνται θετικά από τη δομή». Σημαντικό είναι το γεγονός ότι ο στρουκτουραλισμός δημιουργήθηκε με αφηρησία όχι τον στοχασμό της διαλεκτικής του Μαρξ –ελάχιστα γνωστή τη στιγμή που ο στρουκτουραλισμός διαμορφωνόταν στις αρχές του 20ού αιώνα, και που μάλιστα είχε κατανοηθεί πολύ άσχημα όταν ο στρουκτουραλισμός έφθασε πριν από 20 χρόνια στο απόγειό του στη Γαλλία– αλλά κυρίως είχε ως αφηρησία τις *gestaltes* θεωρίες των οποίων πρόγονοι είναι η ιδεαλιστική αντίληψη της μορφής του Αριστοτέλη που έφθασε σε εμάς μέσω του νεοθωμισμού. Προσπαθώντας να προσεγγίσουμε αυτή τη θεωρητική προσέγγιση στον υλισμό των σύγχρονων ανθρωπινων επιστημών, ο στρουκτουραλισμός θέτει βέβαια ότι οι στρουκτουραλιστικοί νόμοι του πνεύματος θα είναι *conaturelles* με αυτούς της ύλης, αλλά για να έχουν υπόσταση μέσα στη φύση, η δομή δεν γίνεται περισσότερο καθαρή κίνηση των ιδίων των πραγμάτων: δεν απορρέει από αυτή την ίδια την κίνηση, αλλά παραμένει μία λογική της ιδέας/*idée* σε αναζήτηση πατρότητας.

Στατική της φύσης και ιστορική διαλεκτική

Από εδώ απορρέει ένα συμπέρασμα κεφαλαιώδες, άμεσο, αναγκαίο: παραγνωρίζοντας την εσωτερική δυναμική «των δυαδικών αντιθέσεων», ο στρουκτουραλισμός με την κατασκευή της δομής εγκαταλείπει αυτό που είναι κινητήριος δύναμη της ιστορίας του: την «πάλη» των αντιθέτων. Η συγκρουσιακή ενότητα των αντιθέτων στην πραγματικότητα μας παραπέμπει στη διάσπαση μιας περασμένης ενότητας, στην εξέλιξη της παρούσας ενότητάς τους, στο πέρασμά τους σε μια μελλοντική ενότητα – η οποία βασίζεται στον αποκλεισμό του ενός ή στην ανασύνθεση των δύο. Η δομή δεν είναι παρά η μεταβατική ρύθμιση του διαλεκτικού προτσές. Ο στρουκτουραλισμός, χωρίς να σταματάει να «περιορίζει» τις διαλεκτικές κινήσεις «στα δομικά τους στοιχεία», προσφέρει μια αρχιτεκτονική λογική στις ιστορικές εξελίξεις. Πάνω από κάθε συγκεκριμένη ιστορία, οι στρουκτουραλιστικοί νόμοι μάς δόθηκαν ως αμετάβλητοι οικουμενικοί και αιώνιοι: «Η στρουκτουραλιστική μέθοδος συνίσταται στο να εντοπίζει φόρμες σταθερές εντός διαφορετικών περιεχομένων». Από τώρα και στο εξής, οι μόνες καθαρές κινήσεις της δομής, που αυτή η διαδικασία μάς κάνει να σκεφτόμαστε, είναι η εκπλήρωση όλων των ενδεχομένων που εμπεριέχει, μέσα στα όρια των συνδυασμών που επιτρέπει η ισορροπία όπως και η ρήξη πέραν αυτών των ορίων. Αυτές οι κινήσεις μπορούν να δια φωτίσουν μια γέννηση, δεν αποτελούν, όμως, μια ιστορία. Ξεκινώντας από μια λογική που υποθέτουμε ότι κωδικοποιεί τα νοητικά και ίσως και τα υλικά συστήματα, είναι μια φυσική στατική που παίρνει τη θέση της ιστορικής διαλεκτικής. Με άλλα λόγια, η στρουκτουραλιστική μέθοδος δεν κρατάει από τη διαλεκτική παρά μόνο ό,τι περισσεύει αν από αυτή αφαιρέσουμε τον εσωτερικό της δυναμισμό: την ενότητα, την ταυτότητα και συνεπώς την πάλη των αντιθέτων. Στην καλύτερη των περιπτώσεων, η στρουκτουραλιστική μέθοδος περιγράφει μια άκαμπτη διαλεκτικότητα, αποτέλεσμα βημάτων ενός προτσές που της διαφεύγει.

Κατά τον ίδιο τρόπο δεν είναι μόνο το ότι δεν αναστρέφεται η καταστροφή και η δημιουργία της ιστορικής κίνησης που λείπει από τον στρουκτουραλισμό, αλλά κυρίως αυτό που λείπει είναι η μοναδικότητα της διαδρομής του και το ενδεχόμενο που εμπεριέχει την αναγκαιότητά του. Το να παραπέμπεις τις πραγματικές σχέσεις των πραγμάτων σε αφηρημένες εκφράσεις της δομής ταυτίζεται στην πραγματικότητα με το ρητό του Αριστοτέλη: Δεν υπάρχει επιστήμη παρά στο γενικό. Υλοποιεί ένα κλασικό ρασιοναλισμό της έννοιας και του νόμου για τον οποίο αντιλαμβάνομαι ότι σημαίνει να πηγαίνω από το ειδικό στο γενικό και από τη διαλεκτική των προτσές «στον ιστορικό ντετερμινισμό». Μέσα σε μια τέτοια διαδικασία, αυτό που κυρίως ενδιαφέρει περισσότερο τον σύγχρονο υλισμό, η μοναχική αβέβαια πορεία βγαίνει εξ ορισμού εκτός της επιστήμης με τη στενή έν-

νοια. Εντελώς διαφορετικό είναι το μάθημα του Μαρξ. Επειδή ακριβώς σκέφτεται διαλεκτικά, οι έννοιες και οι νόμοι που επεξεργάζεται δεν υπάγονται πια σε ένα ουσιαστικό μοντέλο, του οποίου κάθε πραγματικότητα δεν θα είναι μόνο η παραλλαγή, αλλά σε μια αυστηρή τοπολογία, επιστήμη των «τόπων», σχέσεις και βασικές λογικές όπου παράγεται κάθε συγκεκριμένη πραγματικότητα. Για παράδειγμα, η μαρξιστική έννοια της οικονομικής βάσης δεν είναι καθόλου η «δομή-τύπος» μιας βάσης που ταιριάζει στα πάντα (passe-partout), μας λέει μόνο, ότι για να μάθουμε αυτό που είναι μια καθορισμένη κοινωνία πρέπει να ξεκινήσουμε από τη μελέτη των ειδικών σχέσεων της παραγωγής και της ανταλλαγής, μέσα στις φυσικές συνθήκες και με τις παραγωγικές δυνάμεις που χαρακτηρίζουν την κοινωνία. Κατ' αυτό τον τρόπο μπορεί να δημιουργηθεί μια γνώση του ατόμου, όπου κάθε μεμονωμένο χαρακτηριστικό εγγράφεται χωρίς σμικρύνσεις στον γενικό κατάλογο των επιστημονικών γνώσεων. Αυτό που πρέπει να κάνει στο γενικό επίπεδο μια επιστήμη του ατομικισμού είναι μόνο το να παράγει την εννοιολογική μηχανή, τη διαλεκτική λογική των σχέσεων εντός των οποίων μπορεί να σκεφθώ λογικά, ξεκινώντας από την εμπειρική μελέτη της έννοιας, τη μοναδική ταυτότητα του ατομικού και της ιστορίας του. Βεβαίως, το άτομο δεν μεταμορφώνεται σε μια ιδέα, αλλά είναι δυναμικά κατανοητό μέσα στη μοναδικότητά του, στη βάση της «στολής» που ντύνει τη θεωρία.

Το κομμάτι που λείπει: Η μη ανταγωνιστική αντίφαση

Όλα αυτά για τον στρουκτουραλισμό και τη διαλεκτική ειπώθηκαν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο από τους μαρξιστές κατά τη διάρκεια της αντιπαράθεσης των χρόνων του '60 – χωρίς όμως να κατανοούνται, γιατί και τα Μέσα δεν νοιάζονταν ιδιαίτερα να διαδώσουν το μήνυμα αλλά και η κουλτούρα των ακροατών δεν ήταν έτοιμη να τα κατανοήσει. Γι' αυτή τη μη-κατανόηση, κατά τη γνώμη μου, υπάρχει και ένας άλλος λόγος, εντός των ορίων της ίδιας της παρουσίας της διαλεκτικής από τους μαρξιστές – όρια ξεπερασμένα σήμερα κατά τέτοιο τρόπο ώστε πολλές από τις απροθυμίες του χθες θα όφειλαν να μην υπάρχουν πια. Ο στρουκτουραλισμός των ανθρώπινων επιστημών παίρνει για αντικείμενα επιλογής πραγματικότητες –συμβολικά συστήματα, σχέσεις συγγένειας, μυθολογικά ρεπερτόρια κ.λπ.– όπου οι δυαδικές αντιθέσεις παρουσιάζονται ως συστατικές του κοινωνικού και ψυχικού χώρου και ελάχιστα επιρροεπείς στο γίνομαι και στο καταστρέφομαι, σε σχέση με τις δυαδικές αντιθέσεις του ναι και του όχι, του πάνω και του κάτω, του ζεστού και του κρύου. Το ότι μία διαλεκτική που έχει συλληφθεί μόνο ως λογική του γίνομαι και του καταστρέφομαι θα φθάσει να κάνει κριτική στον στρουκτουραλισμό στο όνομα της ιστορίας που δεν κατορθώνει πια πραγματικά να σκεφθεί,

στις σημερινές συνθήκες δεν θα δίνει απάντηση και δεν θα είναι σωστό. Αποτύχαμε, ίσως στο να σκεφθούμε την ιστορία, αλλά η διαλεκτική σας απέτυχε να σκεφθεί αυτό που είναι χωρίς ιστορία: αυτός φαίνεται να είναι ο θεωρητικός λόγος της κουφαμάρας των στρουκτουραλιστών στις ενστάσεις των μαρξιστών από τις οποίες ένας μικρός απόηχος έφθανε ως αυτούς. Ακόμα και αν ήταν αλήθεια πως διαφεύγει της διαλεκτικής ότι παρουσιάζεται χωρίς ιστορία, τότε θα μπορούσε η δυαδική αντίθεση ενός στρουκτουραλισμού του αμετάβλητου και μιας διαλεκτικής της ιστορικότητας να είναι η ίδια, ένα αμετάβλητο δομικό στοιχείο γνώσης. Ακριβώς σε αυτό το σημείο, όμως, έχει σημειωθεί εδώ και 20 χρόνια σπουδαία πρόοδος από τον γαλλικό μαρξισμό – πρόοδος που την παρατήρησα όσο με αφορά στη διευκρίνιση των δύο αντίθετων ορισμών της διαλεκτικής αντίφασης: αυτής του ανταγωνισμού ως χρονική απόρριψη ανάμεσα σε ένα καινούργιο και σε ένα παλιό αντίθετο και αυτής του μη-ανταγωνισμού ως διαχωρισμός στον χώρο ανάμεσα σε δύο «σύγχρονα» αντίθετα – το πρώτο είναι της αρχής της μη αναστρεψιμότητας/του αμετάκλητου της εξέλιξης και το δεύτερο της αρχής της αναστρεψιμότητας της λειτουργίας. Αν σκεφθούμε τη διαλεκτική ως αυτοδημιούργημα της Ιδέας εντός της οποίας κάθε στιγμή διατηρείται, ο Hegel δεν έδειχνε μόνο ανοχή στον ιδεαλισμό αλλά εννοούσε τον μη ανταγωνιστικό ορισμό από την αντίφαση – από εδώ απορρέει η ειδική εξυπνάδα της τάσης να υποτάξει ολόκληρη τη διαλεκτική στην αντίληψη του Hegel. Ο Μαρξ, αντιστρέφοντάς τα σύμφωνα με τον υλιστικό τρόπο, δεν περιορίστηκε στο να περάσει από την κίνηση της Ιδέας σε αυτή της πάλης των τάξεων: οδηγήθηκε στη δημιουργία του αντίθετου ορισμού της ανταγωνιστικότητας, με τον όρο ότι το καινούργιο χειραφετείται και καταστρέφει το παλιό. Στη συνέχεια όμως, προσεγγίζοντας το καθήκον να καταλάβουμε τη λειτουργία του καπιταλισμού μέσα στα μεγάλα οικονομικά έργα, περιορισθήκαμε, χωρίς να το συνειδητοποιούμε φιλοσοφικά, στο να επεξεργαζόμαστε ψαχουλεύοντας, με μια εμφανή επιστροφή στον Hegel, μια υλιστική αντίληψη του μη ανταγωνισμού – εντός του οποίου, για παράδειγμα, αντιστρατεύονται αιώνια η αγορά και η πώληση, χωρίς κανένα από τα δύο να έχει την τάση να υπερκεράσει το άλλο κάποια μέρα. Και, αν κοιτάξουμε καλά, αυτό είναι που έκανε ο Ένγκελς στη *Διαλεκτική της φύσης*, σκιαγραφώντας μια διαλεκτική της σύνδεσης κάτω από αυτή της ανάπτυξης – πράγμα που φαίνεται να διαφεύγει απολύτως από τους Prigogine και Stengers. Η μη ανταγωνιστική αντίφαση δεν θα ήταν το μυστικό των δυαδικών σχεδόν ακίνητων αντιθέσεων που γεμίζουν φυσικά τον κοινωνικό χώρο και εντός των οποίων ο στρουκτουραλισμός νομίζει ότι μπορεί να αντιμετωπίσει την οικονομία της διαλεκτικής; Παρ' όλα αυτά έχει άδικο, διότι ακριβώς η αντίφαση των αντιθέσεων που είναι εμφανώς μη-συγκρουσιακή και σταθερή είναι αυτή που εγγράφει την ιστορική της εσωτερικότητα στην καρδιά της χωρικότητας της δομής.

Ένας τρόπος σκέψης κριτικός και επαναστατικός

Από τη στιγμή που η διαλεκτική «στάθηκε στα πόδια της» μπορεί να ερευνήσει στην ολότητά του το χωρο-χρονικό πεδίο, εντοπίζοντας σε αυτό την εσωτερική σύνδεση του μη-αναστρέψιμου και του αναστρέψιμου, της ιστορικής κίνησης και του φυσικού, κοινωνικού και ψυχικού αμετάβλητου. Δίνει τη δυνατότητα να ξεπεράσουμε το είδος της «σχέσης της αβεβαιότητας» που έμοιαζε μέχρι τώρα να αντιπαράθετε την ευφυΐα της αποκλειστικής δομής της μη επαναλαμβανόμενης ανάπτυξης με την ευφυΐα αυτής της αποκλειστικής ανάπτυξης της επαναλαμβανόμενης δομής. Στο βάθος, η σχέση ανάμεσα στη στρουκτουραλιστική και τη διαλεκτική μέθοδο είναι της ίδιας κατηγορίας με αυτή δύο θεωριών των οποίων η μια υποτάσσει την άλλη, θεωρώντας τη δική της υποπερίπτωση – όπως, για παράδειγμα, είναι η σχετική και η κλασική μηχανική (mécanique). Το σχετικιστικό αποτέλεσμα υπάρχει σε κάθε υλική κίνηση, αλλά πρακτικά είναι αμελητέο στις μικρές ταχύτητες σε σχέση με αυτό που συμβαίνει στις ταχύτητες του φωτός. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι κατά τον ίδιο τρόπο, το ιστορικό αποτέλεσμα της διαλεκτικής αντίφασης μπορεί να φαίνεται αμελητέο μέσα στις σχεδόν στάσιμες αντιθέσεις, με τις οποίες ασχολείται κυρίως ο στρουκτουραλισμός, αλλά με το να το αγνοείς προσανατολίζεσαι προς μια σκέψη μη διαλεκτική, η οποία φράζει τον δρόμο σε κάθε ευρύτερη κατανόηση της πραγματικότητας που βρίσκεται σε κίνηση. Ο υλισμός της γνώσης σήμερα δεν θα είναι σε θέση να αντιληφθεί τον κόσμο αλλά και τον εαυτό του χωρίς αντίφαση στους όρους, παρόλο που αν με πλήρη συνείδηση κάνει τη διαλεκτική μεταλλαγή του διευρυνόμενος προς την οπτική της αντίφασης στην ουσία των πραγμάτων.

Αυτό που είναι αλήθεια για την επιστημονική γνώση είναι το ίδιο αλήθεια και για την πολιτική πρακτική. Στις στρουκτουραλιστικές αναγνώσεις της σημερινής κρίσης, που μας δίνουν με όλους τους δυνατούς τρόπους το αμετάβλητο/σταθερό και εξαντλούνται στο να εφευρίσκουν διπλές λύσεις των οποίων η ουσία είναι ότι αναπαράγουν τις ίδιες αντιφάσεις που αυτές προκάλεσαν, δηλαδή με άλλα λόγια εγκλωβίζοντάς μας σε αυτές, πρέπει να αντιπαραβάλουμε μια διαλεκτική ανάγνωση όπου η πάλη των αντιθέτων στηρίζεται στην αρχή της ευκρίνειας του πραγματικού και στην αρχή της πορείας προς την υπέρβαση αυτών των αντιφάσεων. Για εμάς, όπως και για τον Μαρξ, η διαλεκτική είναι ταυτόχρονα και κριτική και επαναστατική. Να γιατί, ενώ θα προσπαθούμε να την κάνουμε πιο επιστημονική, πρέπει και να βιαστούμε ώστε να την κάνουμε πιο δημοφιλή.

Μετάφραση: Έφη Καλαμαρά

*Βασίλισσα που θυσιάζει τον γιο της για να περάσει το ποτάμι μαζί με δύο ακόλουθούς της.
Ο ένας παίζει βασιλικό κόρνο.*